

GÂNDIREA

ANUL XIV — Nr. 10

DECEMBRIE 1935

S U M A R U L :

DESPRE GIB I. MIHĂESCU

NICHIFOR CRAINIC, Gib I. Mihăescu	489
ION PILLAT, Cântec de vremelnicie	494
GIB I. MIHĂESCU, Cel din urmă roman	495
ȘTEFAN STĂNESCU, Poesii	506
CEZAR PETRESCU, Amintiri dintr'o viață moartă	508
IULIAN POPA, Poesii	515
OLGA CABA, Poesii	517
FILOMELA BRĂȚIANU, Stilul „Biedermeier”	518

IDEI, OAMENI, FAPTE

GRIGORE POPA, Individualitate și comunitate	523
SEPTIMIU BUCUR, Spre o antropologie paradoxală	526

CRONICA LITERARĂ

OVIDIU PAPADIMA, Gib I. Mihăescu	530
--	-----

CRONICA SPECTACOLELOR

TOMA VLĂDESCU, Teatrele bucureștene	532
---	-----

CRONICA PLASTICĂ

AL. BUSUIOCEANU, Monumente	534
--------------------------------------	-----

CRONICA MĂRUNȚĂ

DRAGOȘ PROTOPOPESCU, Mitul dela Maglavit	536
--	-----

DESENE IN INTERIOR: Demtan și Șt. Dimitrescu.

EXEMPLARUL 20 LEI

**PUTEȚI
avea la
indemâna Dv.
cea mai bună
apă de băut**

**și în același timp o
apă foarte activă aju-
tând la eliminarea re-
ziduurilor acumulate
în organism grație**

Sels Lithinés Chatelain

**care datorit compoziției sale disolvă
acidul uric spală rinichii mărește
diureza prevenind astfel un mare
număr de boli**

Produs al Laboratorului Urodonal

De vânzare la toate farmaciile și Drogueriile din țară.

GÂNDIREA

G I B I. M I H Ă E S C U.

DE

NICHIFOR CRAINIC

La Drăgășani, sub fulgurea de aur a unui cer de toamnă, ne-a fost dat să-l îngropăm pe Gib, cel dintâiu care cade din falanga ce a pus început acestei reviste. Falanga se destrămase mai demult. Ceeace ne unise pe toți în pârga tinereții a dispărut pentru mulți. Viața matură a adâncit în fiecare pasiunile sângelui și aceste pasiuni s'au arătat tot mai diverse și mai adverse, după obiectivele urmărite de fiecare. Ani de zile au trecut și paravanele înstrăinării au căzut, de plumb, între noi. Moartea lui Gib ne-a chemat pe toți prietenii de ieri, dușmanii de azi, în jurul frumosului chip pietrificat de îmbalsamare. Și nu-mi dau bine seama ce-a fost: ironia crudă a demonului sau înțelepciunea magistrală care mânduie viața de dincolo de marginile ei, — că în aceeași clipă, oamenii aceștia îndurerați, cari nu-și vorbeau între ei, s'au regăsit laolaltă, cu umerii sub cosciugul celui care pleca pentru totdeauna. Gib plutea, acum, mort și împăcat, deasupra noastră a tuturor, fiindcă el fusese neîntrerupt în inima fiecăruia dintre noi. Sub cosciugul lui am simțit încăodată deșertăciunea și lipsa de sens înalt a pasiunilor noastre omenești. Și numai mortul acesta iubit s'a putut bucura, în imobilitatea lui de ghiață, de un asemenea tragic armistițiu între adversari, cari îl ridicau parcă în vârf de sulți ca pe un erou al prieteniei și ca pe un simbol al sinistrei muștrări.

Sufletul lui Gib așa era. N'a dușmănit pe nimeni și n'a izbutit să aibă dușmani. El moștenea în sânge și 'n oase o moarte timpurie și de bună seamă glasul secret al instinctului îi șoptea să se bucure din plin de prietenia fiecărei zile, pe care el o înțelegea ca un dar, în timp ce noi ceilalți o socotim ca un drept personal sau ca o proprietate. Toate prieteniiile lui dela începutul vieții literare și le-a păstrat și altele noi s'au adăugat neconținut la cele vechi. Și când foștii prieteni au început să se sfășie între ei, el a rămas întreg cu fiecare învierșunat. Azi o vedem mai bine decât ieri: noi ne-am dușmănit, dar pe Gib am continuat să-l iubim în egală măsură. E singurul căruia, printr'un consens unanim și nedeliberat, i-am acordat grația de a iubi și pe adversarul nostru, fiindcă Gib iubia pe fiecare dintre noi și nu vorbea pe nimeni de rău. În orgoliul nostru infumurat, adesea l-am crezut slab și vrednic de protecția tuturor, dar abia sub cosciugul lui purtat pe umeri am putut înțelege ce putere, nemăsurat de mare, se ascundea în modestia și 'n aparența inofensivă a omului acestuia adorabil. Și, cine știe, dacă am sta să ne analizăm fiecare pe sine, iar 'nu fiecare pe cellalt cum o facem deobiceiu, poate am descoperi în iubirea pentru Gib și un fir subțire de regret pentru frumusețea care a fost odată și s'a sfărâmat din vina fiecăruia în parte. Sânt prea mult „în cauză“, ca să-mi lămuresc limpede aceste

gânduri și renunț la o judecată ce-ar putea să fie nedreaptă în fața groazniciei morții. Alții vor veni, poate, și vor tălmăci imparțial misterul iubirii pentru acest miel răsfățat de labele leilor și de colții lupilor.

Întăiul cerc al ideilor noastre literare s'a înfiripat în jurul revistei *Luceafărul*, reapărută după război în București. Era în anul de mari și confuze jubilări politice precum și de haotice dezorientări ideologice, — 1919. Democrația, socialismul, umanitarismul, internaționalismul, erau curentele ce păreau să hotărască soarta orientării noastre. Publicații apăreau puține. În Capitală „Idea europeană” înfățișa un mozaic din toate aceste curente de stânga. La Iași, „Insemnări literare” măcina aceeași făină incoloră. Noi eram puțini: Alexandru Busuioceanu, Tudor Vianu, Vasile Voiculescu, bietul Artur Enășescu, George Gregorian, la cari s'au adăugat Lucian Blaga, descălecat de peste munte și Emanuil Bucuța, care oscila între „Luceafărul” și „Idea europeană” cu care eram în polemică.

Atunci am cunoscut pe Gib I. Mihăescu, adus de Alexandru Busuioceanu depe la un cămin studentesc. Gib era „studentul întârziat” care va sluji mai târziu de model eroului din romanul cu acelaș nume. N'aș putea spune ce impresie mi-a făcut cunoștința lui. Un băiat atât de firesc și de egal în modestia lui încât nu ținea să facă nici o impresie. Nici nu uimia prin vreo idee, dar nici nu jicnea prin vreo atitudine. Era așa cum avea să rămână până la moarte, deși succesele răsunătoare de mai târziu i-ar fi dat dreptul să se schimbe. Pasiune pentru cartea oficială n'avea și când, împins de glumele noastre, se hotărâ să-și dea vreunul din examenele întârziate, atunci se puna în mișcare, fără voia lui, un întreg aparat de intervenții. Un examen luat de Gib era un eveniment. Noi îl credeam leneș, dar greșeam, fiindcă nu-i cunoșteam tragicul secret fiziologic. Instinctiv Gib își economisea forțele pentru a le închina literaturii. Dreptul, pe care l-a făcut înfârșit, era pentru ochii prietenilor cari îl sfătuiau să-și găsească o profesiune. Atracția lui de totdeauna a fost astronomia. Pasiunea lui, literatura. Bucata pe care ne-a citit-o întâiu, lui Busuioceanu și mie, atunci în 1919, a fost *Vedenia*. Ceva puternic și cu totul nou, ce nu semăna cu nimic din proza românească. Am înțeles imediat că în tânărul acela mai mult blond și foarte blajin avem aface cu un creator de artă. Fraza lui depe atunci, cu infinite repetiții oratorice, nu ne plăcea însă. Ea contrasta cu puternica lui viziune, ce-și proiecta reflectorul spre regiuni subterane ale ființei omenești, pe care, altfel, abia dacă le bănuiești. *Vedenia*, în forma de azi, a apărut în *Gândirea* peste cinci sau șase ani.

La *Luceafărul*, Gib ne-a dat o serie de schițe și nuvelete cu eroi farsori, înfățișați într'o atmosferă de comic și de satiră. Ele au rămas pe dinafara volumelor tipărite de autor, care le-a judecat singur ca exerciții de început.

Adevărata carieră de scriitor a lui Gib I. Mihăescu începe odată cu *Gândirea*. El avea nevoie de un stimulent prietenesc pentru a se hotări să scrie. La Cluj, Cezar Petrescu i-a slujit enorm. Indrăznesc să cred că multe din nuvelele ce-au făcut faima atât de repede și de trainică a scriitorului nu s'ar fi așternut niciodată pe hârtie fără îndemnul și muștrarea lui Cezar Petrescu. Gib era peste măsură de lent. Aceasta nu din pricina dificultății de expresie, care îl chinuia pe Eminescu și-l anula pe Caragiale, nici din sărăcie de subiecte, fiindcă Gib purta în clar-obscurul artei sale lăuntrice un cosmos de eroi; ci din acea deficiență fizică, pe care noi o crezusem la început lene de a studia sau de a scrie. Se hotărâ greu din lipsă de energie. Cele mai multe din plăsmuirile lui le-a scris culcat pe spate, sprijinindu-și în piept cartonul ce-i susținea filele.

Literatura lui mie unuia nu mi-a plăcut în întregime. Dar cunoscând omul, înțeleg de ce ea n'a putut să fie altfel decum este. Freud n'are dreptate când pune în *libido*

secretul întregii vieți omenești. Dar sânt cazuri particulare când teoria lui apare ca verosimilă. Pe cât știu, Gib a ignorat pe Freud, iar literatura lui datează dinainte ca ideile medicului vienez să fie cunoscute în România. Sensualismul obsedant, care circulă în creația literară a lui Gib, s'ar putea lămurii atât ca o răbufnire deplasată în domeniul artei a unei porniri naturalmente constrânse, ce-și caută cu orice preț forma sublimării, cât și ca o expresie a cunoscutei psihologii ce caracterizează pe fizici. Cred că la Gib e vorba de amândouă aceste cazuri, care ar putea să alcătuiască explicația trăsăturii dominante a literaturii lui.

Sensualismul lui, însă, nu e făcut pentru antrenamentul pornografic al cititorului. El e adesea un simplu pretext la îndemâna scriitorului pentru a ne cobori în subteranele naturii omenești și a ne lumina colțuri inedite din psihologia abisală a pasiunii. Nici un alt scriitor al nostru nu cunoaște, ca Gib, aceste regiuni obscure și nu le analizează mai amănunțit și mai profund în mecanismul lor subconștient. Artă lui e un meșteșug de scafandrier, care se coboară în adâncul oceanului sufleteș și străvede monștrii ascunși acolo, de care altfel nu ne-am putea da seama. Sensualismul se consumă la suprafața vieții, adesea cu aspect de aventură scabroasă, dar valurile ce-l poartă sânt puse în mișcare de alte puteri, mult mai nelămurite și de altă natură decât cea pur freudistă. Amintiți-vă, bunăoară, în ce împrejurări și din ce pricini de groază eroina din *Vedenia* cade pradă desgustătoarei ordonanțe sau din ce calcul rece Niculina, din romanul *Rusoaica*, îi da ofițerului iluzia unei amante pasionale, pentru a înțelege mai bine că sensualismul literaturii lui Gib nu e adesea decât un pretext care-i ajută să descurce probleme psihologice de altă natură decât instinctul sexual. Până la sfârșit, ofițerul din romanul pomenit își înfrânge pornirea animalică sub datoria neîndurată de paznic al graniței. Omul biruie dobitocul din el.

Alteori, sub același pretext sensual, eroii aceștia cad sfârâmați de propria lor nulitate morală, ca niște globuri de săpun. Nuvela *Uritul*, una din cele mai originale și mai semnificative creații ale lui Gib, ne descrie prăbușirea unui tânăr în turpitudine sensuală nu din vreun instinct irezistibil de orb, ci pur și simplu din lașitate în fața vieții. El își vede, pas cu pas, foarte conștient, genunea micirloasă în care va cădea, dar e atât de laș încât se lasă de bunăvoie innecat. *Uritul*, care în concepția autorului nu e *spleenul*, ci urîțenia fizică și morală totdeodată, capătă proporțiile unei oribile, monstruoase și hii a vieții. Impresia de desgust suveran, exasperant, dozată cu o artă uluitoare în această nuvelă, suflă peste ea un sens moral caracteristic viziunii lui Gib Mihăescu.

Aproape toți eroii săi, aventurieri sensuali, sânt moralmente urîți. Autorul te face să-i vezi astfel, fără să-ți predice. E marea lui artă. Ei sânt de obicei filifisoni din suburbia intelectuală și pierde-vară depe trotuarul bucureștean, o categorie de oameni arhicunoscută. Alte preocupări n'au decât să-și cucerească gazdele sau trecătoarele singuratice. Captați în arta lui Gib, ei intră ca vreascurile într'un cuptor de flacări. Pasiunile se aprind, vreascurile trosnesc din încheieturi, arderea le contorsionează și le împrumută un moment proporții și contururi fantastice, halucinante. Dar, în proba de foc a acestei arte de tensiune maximă, aproape niciunul nu rezistă. La sfârșit, rămâne scrumul. Eroii aceștia sânt simple secături morale. Da. E un *neant moral* pe care îl demonstrează magistral această lume de aventurieri superficiali ai sportului amoros. Marea bucurie a vieții nu e pe drumul lor. Ei pot să cucerească o femeie, dar nu pot cuceri viața. Nimic eroic nu e în ființa acestor eroi, pe cari scriitorul îi descrie totdeauna cu o neostenită ironie și cu o semnificativă poftă de a-i caricaturiza.

Și cu toate acestea, Gib I. Mihăescu nu e un nihilist. Ieftinele biruinți ale sportului acestuia erotic au un gust amar ce merge până la desgust. Autorul te face să simți lucrul acesta la sfârșitul fiecărei nuvele, deși nu e vorba niciodată de o temă pe care ar vrea s'o demonstreze Gib n'are în arta lui nimic livresc și nimic din problematica preconceptută

a tezelor. Cu atât mai evident apare astfel neantul moral din scrumul acestor pasiuni meschine. Dar simți întotdeauna că nu acest neant e viața însăși și că ea e altceva decât acest neant. Romanul *Rusoaica*, primit de recenzenți cu un entuziasm de care nicio altă carte a vreunui scriitor nu s'a bucurat, înfățișează o treaptă nouă în atitudinea lui Gib. Tot sensualismul literaturii lui e concentrat aici într'o frenezie animalică ce atinge nu odată pornografia. Dar eroii aceștia tăvăliți în mocirlă, ca o turmă de porci, nu se simt tocmai bine în ea. Ei sânt soldați grăniceri și știu să pună în orice moment, mai presus de toate, datoria, căreia îi sânt subordonați. Totul e veridic în descrierea psihologiei militare din acest roman. Dar, dincolo de ea, apare încă un element care vrea să înobileze oricum mocirla și să dea un sens omenesc acestei animalități deslănțuite. E nevoia unui ideal și a unei credințe în el. *Rusoaica* e un vis de puritate ce plutește serafic deasupra mlaștinei. Cu cât eroii se cufundă mai adânc în mlaștină, cu atât mai intens crește visul purității și aspirația către el. O zare de cer se luminează peste această colcăială de instincte animalice. Secătura erotică vrea să devină om. Neantul moral al sensualismului e depășit. Acel ceva care trebuie să fie viața, și pe care l-am simțit emanând nearticulat din scrierile anterioare, capătă acum un contur precis de afirmație constructivă. *

S'a subliniat la moartea lui cât de mult a iubit Gib stelele. Atracția lui era astronomia. Mica lui bibliotecă e alcătuită din cărți științifice despre cer. Nu știu dacă l-am văzut îngrijat să procure unelte casnice necesare familiei lui, dar l-am văzut mereu preocupat cum să-și stoarcă mai dibaciu sărăcia pentru a-și procura tipurile cele mai perfecționate de lunetă. Două mistere îl ispiteau: misterul monstruos al subconștientului din ființa omenescă și misterul magnific al cerului instelat. Cel dintâiu e *urit*. Și literatura lui de analiză profundă revelează urîțenia desgustătoare a subsolului omenesc. E domeniul lui Satan. Insuș instinctul sexual, care-l obsedează pe Gib și domină subsolul omenesc, este cu propria lui expresie, „un instinct satanic“. Urîțenia lui capătă proporții de stihie cosmică:

„Nu știți ce e uritul? Eu l-am întrezărit rânjindu-mi din mucegaiul percepției orășelului natal.... N'aș putea spune ce fel de figură arată și nici dacă are sex. De altfel toți condamnații să-l slujească îl acceptă fără să-l înțeleagă, cea mai mare parte nici nu știu că există, așa de grozav i-a pironit în somnul stăpânirii lui..

Eu abia l-am întrezărit aievea: o, dintru început n'are nimic respingător sau înfricoșător în figură. Dimpotrivă Caracteristica lui grozavă e că râde. Râde cu hohote uneori sau abia rânjește: cu dinți puternici sau știrb ca bătrînul de adineauri.. Te atinge numai în treacăt și trece înaintea cu răsul și cu veselia lui, pe jos, în trăsură, în automobil... și te lasă în urmă cu scrișnetul neputinței și al pustiuului”...

Lașul erou al marei nuvele, el însuș caută scăpare din această obsesie hădă. Dacă nu prin luptă pieptișă, cel puțin refugiindu-se în paradisul imaginar al fantaziei:

„Și iată, involuntar, mă trezii cocoșat pe ramurile giganticului arbor al imaginației mele, chiar în plină activitate de birou, pe când treceam în registre sau pregăteam corespondența, caligrafînd-o după conceptele șefului. Lucrul ce mi se impunea în acest anost birou devenise aproape mecanic, așa că mă pregăteam să dau drumul imaginației mele, așa cum ai deschide unei păsări ușa coliviei. Și îndată mă vedeam zburând din creangă în creangă, din floare în floare, ciripind de beția dimineții, a văzduhului deschis“.

În subterana instinctelor viața se sufocă și caută largul refugiu al „văzduhului deschis“.. În fața ei apare misterul înalt și pur al cerului instelat, simbolul frumuseții eterne, a cărei viziune Gib o opune uritului:

„... Dumnezeule, care-i uritul, care-i adevăratul urit?

Stau și mă gândesc și s'a lăsat de mult seara. E un cer numai stele, numai ochi de

foc. În cătarea țuguiului pe care-l face acoperișul din față, Arcturus în vârful Boarului pare o picătură de sânge pe un vârf de gigantic pumnal cu prăselele bătute în bumbi de aur. Se zbate parcă s'ar scurge în jos pe veșmântul Fecioarei... Dar nu prea departe de acolo, un adevărat spic, o tulpiniță cu foi lungi și încovoiate, din care iese drept un spic propriu zis, un fir galben de grâu. O vizitatoare nouă, o cometă cu spicul de foc, din mâna ingerului nevăzut al Bunei-Vestiri de mâine. Ce primăvară e în seara asta”.

Apelul la cerul înstelat e atât de frecvent în literatura lui Gib în cât îți îngăduie să stabilești un adevărat paralelism între cele două mistere, între care se zbuțuie, contrariu atrasă, biata făptură omenească. Sentimentul reconfortant cu care străbați infernul patimilor e că, totuși, îi mai rămâne mocirlei un ochiu de limpezime în care să se oglindească înalta frumusețe a stelelor. Există o posibilitate de purificare și o aspirație către ea. Dincolo de neantul moral al pasiunii animalice, viața poate avea un sens nobil. În pragul acesta deschis către stele, se oprește, nostalgică, atitudinea lui Gib I. Mihăescu.

Ce-ar fi putut să urmeze după aceasta?

Intrebarea e firească pe cât de dureroasă la capătul unei activități rupte brutal de moarte, la vârsta de 41 de ani. Eră scriitorul preocupat să dea amploarea unor opere noi acestei năzuinți de puritate și de purificare? Să răstoarne în sufletul eroilor săi „cerul înstelat” care a rămas numai un simbol îndepărtat, în bătaia lunetei astronomice?

La îndemnurile noastre și la unele reproșuri prietenești, ce i se aduceau, Gib, bun și calm ca totdeauna, ținea să te asigure:

— „Vei vedea dumneata, când voi scrie romanul din viața țărănească”.

Și ne vorbea îndelung de misticismul religios al țaranului nostru. Ne spunea despre maică-sa, care-și petrecuse copilăria într'o mănăstire din Vâlcea. Ea venise în casa părintească dela Drăgășani cu Ceaslovul și Viețile Sfinților, și cu o practică susținută a evlaviei. Gib zicea că ei îi seamănă și că sentimentele legate de religiozitatea mamei vor trece în romanul plănuit.

— „Sânt sigur că are să-ți placă”, — zâmbea el cu anticipată mulțumire.

Suferința și moartea l-au surprins aplecat asupra acestui roman din care n'a așternut pe hârtie decât 84 de pagini. Avea de gând să-l întituleze „Vămile Văzduhului”. Din ceeace a prins să scrie nu se poate prevedea precis cum s'ar desfășura acțiunea. Dar se știe că trebuia să fie romanul misticismului popular. Bănuim abia ce avea să plămuească vizionarul care a scris capodopera *Troița*...

Și acum când a plecat, nerăbdător parcă să pipăie de aproape taina cerului dincolo de până unde bătea luneta lui astronomică, nu știu de ce mi-l amintesc mereu într'o împrejurare din anul când ne-am cunoscut. Era o zi mohorită și stam cu el de vorbă la o masă de cafea. Credeam pe atunci că numai moartea e în stare să sfărâme prietenii ideale și publicasem o poezie: *Terține pentru prieteni*. Lui Gib îi plăcuse și reținea câteva strofe pe dinafară: toamnă, viță ruginie, gloria ca o cupă spartă...

*Iar moartea când va fi să ne despartă,
Eu vreau să cad întâiul dintre voi...*

— „Dece dumneata întâiul”? mi se adresă Gib pe un ton glumeț. „Slavă Domnului, mai sântem și noi pe-aici”...

Nu mi-aș fi închipui că tânărul, pe care îl aveam în față, de-o aparență atât de plină, purta în el o moarte mai timpurie decât a noastră. Și când l-am îngropat la Drăgășani, în toamna cu viță ruginie, erau într'adevăr în jurul lui toți prietenii cărora li se adresau versurile mele de altădată. În mortul pe care îl plângem e soarta noastră de mâine. Sau poate chiar de azi. Căci moartea e o certitudine mult mai tare decât viața.

— La revedere, Gib!

CÂNTEC DE VREMELNICIE

DE

ION PILLAT

In memoria lui Gîb

Suflet: cer întins pe-o seară
Tristă ca un svon de-argint,
Prin ce magic labirint
Păsările'n tine sboară?

Zile cu obraz de moarte
Și cu zâmbetul fugar,
Vreme, fumuriu ogar!
Ce aproape, ce departe...

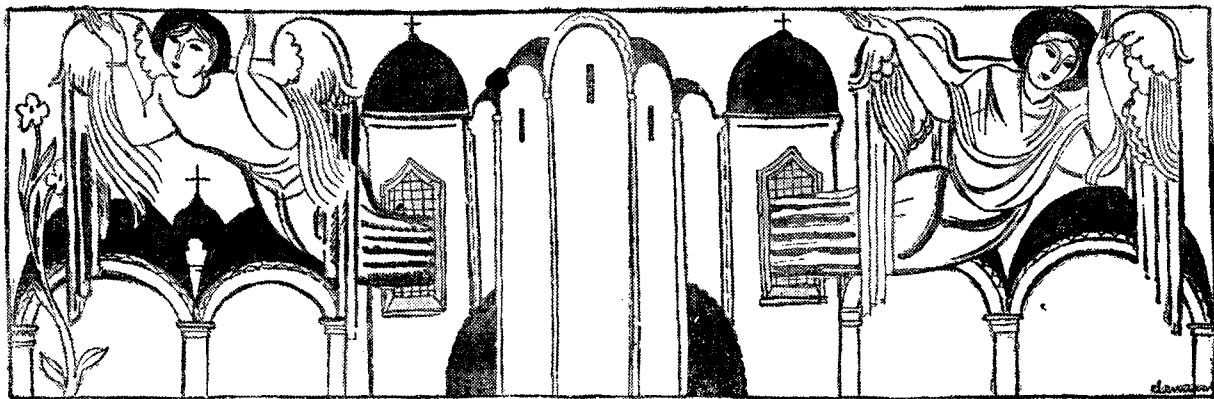
Dau să scap — de tine nu pot.
De 'nflorire și de spini
Stau legat cu rădăcini
Trainic, ca de cer, un clopot.

Scritu — și litera înghiață.
Cânt — și sunetele pier.
In cenușe doruri cer
Veșnicie și viață.

Cresc prin foile uscate,
Viorele, flori adânci.
Primăvara să n'o plângi,
Nici iubirile brumate.

Suflete, prin tine sboară
Toamne, frunze, amintiri
— Au fost vis și ispitiri:
Fă-le aripa ușoară.

CEL DIN URMĂ ROMAN

DE

GIB I. MIHĂESCU

Tăranii plugari se așezau de obicei dealungul gardului de stacheți, care împrejmuea curtea judecătoreii din trei părți. Ei stau toți pe pământ cu spatele rezemat de gard, cu picioarele întinse or strânse în unghiu mai apropiat or mai depărtat. Erau oameni din diferite comune și-și povesteau încet păsurile și năpastele, fiecare mai mult pentru sine, căci ascultătorul urmărea mai totdeauna în jăluirea vorbitorului povestea propriului său necaz.

În mijlocul curții se agitău sgomotos și râdeau cu încredere într'ânșii, printre grupurile de târgoveți, „negriturile“ satelor: cărciumari în haine de postav aspru, preoți în sutane înverzite de vechime, notari comunali numai pe jumătate negrituri, cu haină și vestă de lustru negru or albastru închis, cu cămașă creață împodobită cu flori de borangic peste pantalonii de pîchet alb ori de aba ușoară și la fel ca ei politicienii comunelor, primarii la putere și foști demnitari sătești acum în opoziție, privindu-se furios și șușotind cu însoțitorii așa cum se uitau și opincarii de lângă garduri spre adversarii lor de proces, aciuiați în colțuri opuse... Din când în când cu pas marșial și cu fireturi de general pe tunica albastră, trecea un aghiôtant de jandarmi: oamenii îl priveau pe sub sprâncene, iar soldații veniți cu executarea mandatelor, luau pentru onor și dacă erau întrebați dau raportul smirna și cu glas poticnit în schimbările subite ale respirației.

Cu spatele înalt și drept lipit de gard, cu un picior întins, cu genunchiul celuilalt strâns până aproape de bărbie moș Toma aștepta să fie strigat. Alături mătușa Neața, voinică și înaltă ca și dansul, cu fața mică și obraz veșted de culoarea micșunelei, cu nas cârn și ochi blânzi, îl dăscălea într'una, cum trebuie să spună în fața judecătorului.

Să nu uiți iar asta, că l-am găsit lepădat la marginea șanțului, în niște trențe de scutece, negre și murdărite, gata să moară, dacă n'ar fi dat de el pas omenesc, cu un ceas mai devreme. Abia măi scâncea și învinețise de tot măcar că era vară în sfârșit...

Dar dacă s'ar fi întâmplat asta mai încolo de mijlocul toamnei, nu mai găseau ei suflet în el, n'ar mai fi găsit să mai găsească“ continuă mătușa Neața spre semnul de plictiseală al moșului, care știa toate lucrurile și urmările acestea tot așa de bine ca și baba vorbăreață. L-au luat și l-au curățit, că ce și-au zis: „asta, Dumnezeu ni l-a pus

in cale, unde n'avem copii. D'apoi să fie al nostru, și să fie cu noroc, doar cine să ne moștenească a bruma de avere?"

— Ba că brumă! făcu nea Toma cu glas gros și vibrător. Il pusăi eu în avere boerească și acuma vrea să mă dea afară.

Că să spui și asta... cum de la ai noștri am moștenit-o și am întins-o... și că avem actele la noi... Să spui tare și să dai din gură și să nu te lași ca data dintâi. Acasă strigi de se-aude peste deal și-acți abia deschideai gura...

— Apăi dacă mi-au spus să tac, știe el avucatul ce vorbește...

— Avucatul... ce crezi că nu l-a atins și pe el... Toți sânt niște oți.

Oț, oț, da acuma iacă nu mai vrea să mai zică nimic, că n'am să-i dau banii înainte...

— Zice el n'avea grijă, s'amestecă el... He, crezi că ale cinci pogoane cu vie pusă nu-i fac cu ochiu? Par'că dacă-i dam cinci sute de lei acuma, era mai mult?.. Da' ar vrea să puie mâna și pe bani...

Moș Toma oftă adânc.

— Nu vrea vie de loc. El tot așteaptă să-i scot banii din chimir. Da dacă nu's, de unde să-i dau. Nu-l rugai c'o sută? Ca să ne mai rămână nouă aialtă... Nu vrea.. O să-l încerc cu amândouă... Dar mare, de ce nu vrea el via? i-am spus că-i dau act... nu vrea... mi-e frică... luu... că... luu...

Lasă să zăci tu acolo, ce-ți zăc eu... că legea știe el judecătoru cum s'o pue... Tu să spui numai cum stă tărășenia... Și să mai spui iar cum a fost cu actu... Cum ne-a învățat afară că să spunem înăuntru.. cum tu în fața judecătorului, ai pomenit, că după moartea noastră să se întâmple asta... cum judecătorul ne-a dat pe toți afară că nu scrie așa la act... și cum ei și cu avucatul lor ne-au spus și ne-au rugat că ce să mai stricăm actele, că el se jură pe copiii lui că așa va fi cum vrem noi... da toate, toate să le spui, d'a fir a păr.

Moș Toma întoarse: iarăși capul plictisit. Par'că el nu le știa toate astea? Și par'că nu i le-ar mai fi tocat de azi dimineață numai și până acuma de treizeci de ori, dacă nu și mai bine...

Petre Naibă intră clătînându-se, pe poartă. Ochiul îi luceau bine, dar de bună seamă nu era beat chiar de tot. Ca și pe ceilalți martori pe care-i adusese cu dânsul, popa știuse cât să-i întărate. Pe urmă, după proces, dacă, „spuneau bine“... îi ducea iar în prăvălie la Neală. E drept că Petre Naibă se cam impleticea în mers; moș Toma, care vrea acum mai bine să se uite la el de cât să-și lase auzul la sporovăiala mătușei, îl știa doar că-l ajunge repede rachitul. Inșă pe minți tot mai putea fi stăpân încă bună vreme. Dar lucru ciudat: când își pierdea mințile, i se înzdrăvenea trupul. Se mai clătina el puțin, și-atunci, dar se făcea de-o putere de și-era teamă să stai lângă dânsul. Ochiul i se înroșeau și fruntea i se lăsa de tot peste ochi. Totuș se ținea bine, în cărciumă și pe drum nu căuta ceartă. Când ajungea acasă era inșă prăpădenie: vai de muiera și de feciorul lui.

Moș Toma îl cunoștea ca pe-un cal breaz, îl avusese și el de martor, in procesul lui, care acum ajunsese la capăt. Petre Naibă spusese atunci „bine“ deși intrase în fața judecătorului la fel de afumat ca acuma. Precum spusese toată lumea de altminteri, care știa „că ce-a fost și cum“. Pe urmă moș Toma i-a cinstit pe toți și Petre Naibă a înegrit de tot și s'a făcut stâncă de fier. Moș Toma își da seama și atunci ce-o așteaptă pe nevastă sa și pe fi-său. Da, ce putea face și el? Avea nevoie de martori și Petre Naibă, când ia puțin pe limbă știe să glăsuască mai bine de cât toți; nu pricepe ce are el in

glas, nu știe cu ce miere îl unge" de-l ascuți fără să te mai sature, sau nu știu cum le tot aduce el, de nu s'a întâmplat nici odată să-i zică judecătorul, cum i-a zis bunăoară lui moș Toma: „Lasă moșule, acum ce spui dumneata așa o fi, dar aici în proces nu-și are loc“. Adică și lui Petre Naibă i-a grăit tot așa, când s'au ținut întătele infățșeri ale cărcotii moșului că n'are legătură cu procesul ce spune el, însă se chiamă că i-a grăit astfel, după ce l-a ascultat d'a fir a cap și judecătorul părea tare mulțumit. Il asculta și zâmbea inclinând din cap sau îl privea lung.

Dar acum Petre Naibă a venit pentru popa Tănăsescu, care nu te lăsa să-i zici „părinte Gligore“ așa cum s'ar fi convenit creștinește și cum știu oamenii să zică, precum bunăoară lui socru său popa Ilie care nu mai slujește acum, gonit din biserică de ginere. Pe popa Tănăsescu trebuie să-l chemi: „domnule părinte“ și numai grangurii cei mari ca primarul și învățătorul și cei cari mai sunt în „partid“ cu dânsul îi mai pot spune „părinte Gligore“. Dar de ce-i vin toate astea acum în cap lui moș Toma. A, da, pentru că acum Petre Naibă a venit pentru un alt proces, un proces al popei cu un mejdinaș, și-a mai venit pentru procesul lui moș Toma...

La procesul lui moș Toma s'a sfârșit cu martorii, s'a sfârșit cu actele... Așa i-a spus încă de rândul trecut domnu avucac Marțian, băețandru ăsta care cere banii înainte și nu mai vrea să știe de via din curmătura Protesii, i-aprindea ochii ca felinarele dela *trin* când i-o făgăduise întâi. Barem să-i spue: vrea și bani și vie, or numai e nici o nădejde..? Oh, și melița asta de Neacșa, cum îi mai umblă limba, asta nu-i d'a bună, are limpede impresia moș-Toma. Mai mult ca să scape de mătușă s'a sculat și s'a îndreptat spre domnu' avucac Marțian. Două sute are; zicea ca să-și păstreze una pentru drum înapoi să se ducă acasă cu trinu. Da iacă s'a răzgândit: îi dă totul, două sute, că mai mult n'are. Șarpele încălzit la sân i-a oprit toate, nici pe lucrurile casei nu le-a mai dat îngăduința să pună mâna. I-a aruncat într'o coșară șubredă pe unde răzbate și ploaia când e mai aprigă și-acum vrea să-i scoată și de-acolo. Bine, îi mai dă și suta ailaltă, da după câștig, și-i face și act pentru vie, pe loc. Iar acum, înainte, să facă bine domnu' avucac să primească numai o singură sută...

Domnul avucac Marțian n'a vrut să audă de-un târg ca ăsta. Ce e dumnealui? Negustor? Precupeț? Ce-i aicea? Cărciumă sau judecătorie? de lăsat îl lasă, poftim, la două sute de lei din cincî, da banii înainte. Și asta numai așa pentru moș Toma. Cât privește despre vie, par'că i-ar spune bătrânul despre averea lui Papură-Vodă. Intoarce capul plictisit și dă din umeri.

— Poate că nu mai e rost de câștig domnu' avucac, de nu vă mai gândiți la vie... Mai bine spuneți ca să știm dinainte și noi, păcatele noastre...

— Am spus că via o iau dacă *avem câștig*, strigă nervos domnul avucac. Inșă eu nu pot s'o apăr în ședintă, pe-o sută de lei. Nu e voe, moșule... Acum s'a făcut *sindicat* reguli... Aici nu e cărciumă.

Moșul i-a dat cele două sute și s'a întors lângă babă. Mătușa Neacșa nu mai poate de bucurie că domnu' avucac a primit banii.

— O stație, acolo, o ducem noi și pe jos încurajează ea pe moșneag. Par'că n'am umblat-o de atâtea ori... Da se chiamă că a primit paralele... Vezi, îți spuneam eu că nu ne lasă el așa...

Iar moșul rămâne împietrit și surd. El vede numai pe Petre Naibă, care spune ceva de răs martorilor celorlalți ai popei. Așa începe cheful lui: pe la mijloc e vesel, dar la urmă rămâne țeapăn și vânăat ca o altă arătare. Oasele frunții îi acopere ochii și întins o ia spre sat, acasă. Și-acolo e prăpădenie de ai lui. Dacă nu cumva au apucat să se ascundă dinainte, apoi e vai și amar de ei.

Aprodul strigă odată, lung și cântător în ușa sălii de ședințe, apoi numele celui strigat e purtat din om în om prin sala de așteptare până la cei din curte. Oamenilor le place să stea afară, pentru că e sfârșit de vară și frumos. Moș Toma așteaptă liniștit; i s'a spus, procesul lui e tocmai la urmă. Acum și-a împăcat avocatul, n'are nici o grijă că nu va auzi când va fi strigat. Oamenii ceilalți, din curte, își au toți straja lor lângă aprod. Cum le vine rândul, straja aleargă și le dă de veste: — Hai mă, hai mă... mișcați-vă mai repede mă Stane, vezi tu ce să făcu avucatu că nu e aci... Vezi nu e la Neală, în prăvălie?“ Aprodul strigă și numele avocatului, clar și sonor de se-aude până'n prăvălia de vis-a-vis a lui Neală. Și domnul avocat iese repede, ștergându-și mustăcioarele negre cu batista, înconjurat de alți oameni, cu fața luminată, pe care-i asigură, spre marea lor mulțumire: Lăsați pe mine... știu eu cum să-l fac de nu-l mai desface nici dracu... Ați auzit voi de vre-un act de-al meu, pe care l-a fărâmat cineva?..“ Apoi se pune pe fugă prin cărarea dintre oameni, pe care o supraveghează domnul sergent de oraș și strigă de departe, spre mulțumirea și admirația celor cu care s'a cinstit: „Prezz-eeent!“ Aleargă bărbătește, cu pieptul bombat, ofensiv. Și oamenii se uită la el ca la un viteaz grozav și temut.

În urmă-i își face loc într'afară o revărsare întreagă de lume: sunt părți, martori, rude, cari au ieșit dela procesul dezbătut mai înainte. Pe fața unora strălucește soarele, pe-a celorlalți s'a coborât noaptea grea a necazului și-a urei neimpăcate.

— Da nu vă las nici mort, strigă cel mai negru din tabăra întunecată. Că am câștigat și noi dreptul de apel... Până la București o să vă duc...

Interpelatul, cel mai fericit din tabăra cea însoțită, răspunde în glumă, cu nepăsare.. Și din răspuns în răspuns cearta se întetește. Cei de alături se amestecă. Și procesul începe să se dapene din nou, a doua oară, aci afară, în mijlocul curioșilor, care ascultă cu mare luare aminte și plăcere; apoi își dau părerea, ce li se solicită zgomotos, cu gravitate și suficiență. Însă nu toți judecătorii sunt de acord, atunci cearta se reîntetește, răsună acum vorbe grele și ocări, amenințări și jurăminte de răzbunare. Vorbesc toți odată părți, martori și judecători spectatori. Iar într'un loc un braț încordat s'a ridicat în sus, desgolît de căderea mânecii largi a cămășei, un bufnet surd a răsunit și-apoi injurături grele. Domnul sergent de oraș aleargă scurt și indesaț, făcând zgomot mare cu bocancii țintuiți pe cimentul sălii. Iese în curte și-i îmbrânțește pe toți în mijlocul străzii. Apoi se întoarce grăbit la locul lui, lângă aprod.

Ceata buclucașă s'a desfăcut în două spre cele două aripi ale uliței. Dar din părțile opuse apar, iarăși unul după altul aprigii certăreți. Larma reîncepe să urce grea și dușmană. Și botforii sergentului răsună iarăși sacadat pe cimentul sălii, spre hazul jandarmilor, cari s'au dat de-oparte amuzați: nu e în competiția lor.

Ce, s'au apucat iară? se trezește lângă gard, un împricinat din ațipeală.

— Nu, ăștia sunt alții, râde înveselit vecinul lui. Apoi își amintește ceva de odată, sprâncenele îi coboară zburlite mari ca niște mustăți și pe sub încâlceala de fire lăsate, ochii lui caută de oțel, în unghiul opus al curței, pe vrășmașul care l-a târit încoace, pentru o palmă de loc.

Procesul lui moș Toma n'a ținut mult. E acum în dosul mesei de pe estradă un alt judecător, mic subțire, nervos. Vorbește pițigăiat, repede și neînțeles. Avocatul „șar-pelui“ grăește puține vorbe. Apoi începe domnu Marțian, întâi mîeros și cu aer perfid, pe urmă se infurie îndată, răsfoiește dosarul, îl pune la loc, îl ia iară, își trece degetul pe buze ca să răsfoiască mai repede și joacă nerăbdător în loc. Apoi când a găsit ce-i trebuia, ochii îi sticlesc de bucurie și se aruncă iar în vorbă lungă și păsărească, dă din

măini, se lasă pe tocuri și se ridică în vârfuri. Moș Toma nu pricepe nimic, domnul avocat vorbește în limba din legi. Tot ce pricepe moș Toma e că domnul judecător nu ascultă; a luat dosarul și-l răsfoește plictisit: iar avocatul șarpelui privește posnaș spre adversarul lui și din când în când se 'ntoarce răsând la judecător or la vre-un coleg de pe bancă.

Domnul Marțian însă spumegă și înalță mâinile una după alta, de par'că ar inota. Mătușa Neacșa îl urmărește cu admirație, îl aprobă din când în când cu capul, și-și întoarce privirea triumfătoare la adversari. La un moment dat înaintează lângă bară, lăsându-și și ridicându-și umerii ritmic, căci mătușa Neacșa e scurtă de un picior. Acolo atinge ușor cu degetele brațul vorbitorului tumultos și cu mâna la gură îi șoptește ceva.

— Lasă-mă femei! țâșnește infuriat domnul Marțian. Alea sunt chestiuni de fapt...

Și încurcat de întrerupere, își caută necăjit firul, pipăind parcă aerul cu antebrațele. Avocații ceilalți răd. Judecătorul cel nou se întrerupe din citirea dosarului și sună clopoțelul. Surprinzând pe femei, retrăgându-se șchiopătând spre locul ei, o amenință cu darea afară din sală și amendă. Apoi își reia citirea.

Moș Toma oftează adânc, șuerător. Își trece cu mâna peste pletele argintii, strânse la spate în stuf rețezat din scurt. El pare că meditează adânc. Nu se uită nici măcar o clipă la dușmanul lui șarpele: Ioniță Badea Bondoc, cum l-a strigat domnul grefier. Ioniță Badea este numele pe care i l-a dat din fantezie primarul până ce avea să-l înfieze moșul; Bondoc era porecla. Lumea îl numea însă scurt: Badea Bondoc. Însă Badea Bondoc, nu e chiar așa de scurt precum i se spune; nu e nici înalt cât moș Toma. Dar e indelat bine și numai văzându-i frânghiile gâtului cum se întăresc când își întoarce capul, îți dai seama cât de puternic e acest om.

Mitrița Bondoc, femeia lui e mică, plină și roșie. Își ține ochii plecați în jos și numai din când în când îi ridică îngrijorată spre mătușa Neacșa. Privirea ofensivă și triumfătoare a acesteia, o face să coboare și mai mult capul și să se roșească și mai rău. Într-o vreme, biruită de satisfacția stridentă a mătușii, caută ajutor moral în atitudinea soțului ei. Dar Badea Bondoc e fiert și negru ca pământul. Atât cât a vorbit avocatul lui i se pare grozav de puțin. Iar impetuzitatea domnului Marțian îl înfricoșează pur și simplu. Azi e ziua hotăritoare a procesului: „azi se rupe procesul“, i-a spus domnului Șușbei, avocatul său. Dacă Bondoc câștigă, averea moșului e toată a lui, dacă pierde, moșul fără îndoială că-l va alunga și desmoșteni. Pentru că Bondoc nu fusese încă înfiat de moș: îl găsisse numai pe jumătate mort la marginea uliței, îl îngrijise și-l crescuse. Il hrănise, îl îmbrăcase, îl însurase și-l ținea cu baba Neacșa ca pe copilul lor. Averea de bună seamă că fără proces tot lui și nevastă-sii ar fi rămas. Deacea bătrânii se gândiseră că un legământ trebuie să facă: astfel după moartea lui și-a mătușei rudele de sânge s'ar fi sculat. Și au hotărât să porceadă cu toții la avocat, ca să afle cum trebuie să facă mai bine. Avocatul i-a sfătuit: testament ori act de înfiere. Dar moșneagul aflase el de multe testamente căzute. Și el vrea să-și știe copiii în siguranță de lacomele lui rude și ale babei. Au rămas așa dar la act de înfiere, dar pentru asta trebuiau să aducă dela comună, cutare și cutare hârtie. Au plecat așa dar iarăși cu toții îndărăt, ca să-i aducă domnului avocat cutare și cutare hârtie. Iar între timp, Badea Bondoc mai dăduse o raită prin oraș la avocat: simțise el nu știu ce în vorbele dela început ale avocatului.

„S'ar mai putea face și un act de vânzare, cu... cu...“ Bondoc nu mai știa cum spusese aci avocatul.

— Și așa scăpați de buclucul hârtiilor dela comună! pornise el să grăiască mai departe.

Dar moșul i-o tăia se deadreptul. Nu, act de înfiere să se facă! Așa se cade și așa

e bine. Iar pentru că dela comună se pierduseră niște registre privind vârsta bătrânilor, Bondoc trebuia să plece tocmai la Râmnic, în capitala județului, să scoată „istracte“ din registrele de la tribunal. Inșă înainte de a pleca la Râmnic, Bondoc și-a adus iarăși aminte de vorbele avocatului: „Și așa scăpați de buclucul hârtiilor“. A făcut iarăși drum, la târg, la avocat.

— Vânzare cu *clauză!* l-a dumirit domnul Șușbei. — Păi sigur că dacă faceți asta nu mai e nevoie de nici o hârtie. Bătrânii vă fac averea vânzătoare și declară în fața judecătorului c'au primit prețul. Iar în act prevedeau clauză că voi, cei tineri vă îndatorăți să-i cinstiți și să-i îngrijiți, până la sfârșitul vieții... Iar dacă moșul și baba au în voi toată încrederea, nu e nevoie nici de clauză...

Bondoc a băgat bine pe urechi cuvintele avocatului. „Dacă au încredere nu e nevoie nici de clauză.“ Păi de ce să n'aibă încredere? Adică oare... cum să vie asta... dacă au încredere...? care v'as zică or clauză or încredere... care va să zică dacă e clauză de-ai-a... numai e nevoie de încredere... Bătrânii n'au nici o grijă până la sfârșitul vieții.. Dar dacă e numai încredere fără clauză... atunci... atunci... hm... bătrânii care v'as zică rămân cu o grijă... atunci eu hm, care v'as zică se chiamă că ei... hm...

Pe drum înapoi acasă, Bondoc a reflectat adânc. Se chiamă atunci că nu mai sunt stăpâni ei. Și lui i se păru foarte năstrușnică această idee. Care v'as zică doar cu o hârtie, doar cu un condei, și cineva nu mai e stăpân... și e altul stăpân fără să-l doară nici un fir de păr. Astfel gândi Bondoc pe primul kilometru de drum: pe al doilea kilometru începu să se îndoiască. N'ar fi ele lucrurile tocmai așa... Hârtiile sunt hârtii, condeiul condei, avocatul avocat, judecătoria, judecătorie.. da averea e a moșului și-a babei din moși strămoși, Bine, dacă vine cineva și-i numără bănet acolo, foarte bine... Se chiamă că-i dă averea asta și ia pe ea bănet... Care v'as zică rămâne cu ceva... De asemeni dacă înfiază ori lasă tistament... Se chiamă că rămân moșnegii stăpâni pe avutul lor cât trăesc și pe urmă avutul trece la cine au dorit ei fiind încă în viață... Dar așa... Mai e de înțeles un dar, faci un dar, poți să-l faci cu toată averea... Dar atunci dăruitul nu trebuie să aibă grijă de dăruitor? C'altfel e blestem dela Dumnezeu, și poate că și la lege scrie că trebuie să aibă, când dăruitorul se despoaie de tot al lui... Dar așa cum?... care v'as zică, bătrânul dacă are încredere, poate să zică: Da, domnule judecător, am primit care v'as zică banii! Și-atât...Nu trebuie să-i primească, doar numai să spună că i-a primit... Și pe urmă numai merge pe lege, merge pe încredere... adică așa cum vrea omul, adică așa cum vrea cel care se închîpue că a cumpărat... Fleacuri; pârăciuni! Badea Bondoc nu poate să creadă astfel de șmecherlăcuri... O hârtie și-o vorbă să ție loc de bani și de tot...

I-a spus și nevesti-sii despre „mașinăria“ asta și au răs amândoi cu poftă. Dar când au intrat bătrânii la dânsii ca să se bucure și dânsii de veselia lor, s'au oprit încurcați. Aci, lângă moșneag, unde a avut ce i-a trebuit, Badea Bondoc nu prea lua seamă la ale judecăților. El nu știa decât să fie cu ochii în patru la mejdinele bătrânilor ca să nu le încalece cutropitorii. Și cutropitori nu se iveau, căci erau știute din mare vechime pământurile bătrânești. Inșă la necazurile altora, lua și el parte cu sufletul după cum îl bătea capul de partea cui ar veni dreptate; aci, mai avea putere și cuvântul moșului, care știa precum a fost drept din moș strămoși. Și ce spunea moșul pentru Bondoc era sfânt: de acea nu se dumirea el, dece, după ce oamenii plecau la judecător, se întorceau uneori cu dreptatea de partea cui nu s'ar fi cuvenit. Asta ce să însemneze oare! Că acolo, la judecătorie dreptatea vine și altfel de cum e gândul obștesc? Și atunci el nu căuta să adâncească lucrurile acestea mai departe. Era aci lângă bătrâni și avea tot ce-i trebuie: de ce să se mai învenineze și el cu năpastele altora... Și iată acum ce-i spunea

avocatul?.. Că se poate care v'as zică să apuci doar să te rostești într'un fel... să te *declari*... Domnule judecător eu am primit prețul... Și gata... Toată știința oamenilor, mar-tori, treabă, nu mai folosește la nimic. Așa trebuie să se întâmple atunci când se întorc gospodarii dela judecător, cu dreptatea de zice lumea că este intoarsă... Hm, dar dreptatea e mai mult decât poate înțelege mîntea nevoiașă de țaran...

Moșneagul a întrebat pe Ioniță de ce nu mai pleacă la Râmnic să aducă hârtiile, cari trebuiesc. Iar Badea Bondoc a răspuns că s'a mai sfătuit cu avocatul și poate nu va mai fi nevoie de ele. Dacă este încredere la mijloc, ce mai nevoie de hârtii?.. Dacă nu este încredere, punem clauză...

— Ce-i aia, cum zici că-i zice?

— Apăi, cum a spus avocatul, când ai fost și dumneata de față, că noi să vă între-ținem până la sfârșitul vieții și vânzarea să nu fie bună, să se strice, dacă nu ne-om vedea de legămînt.

Dar moș Toma nici n'a vrut s'audă de vânzare: „Cum băete, ce ți-a mai venit în cap?“ Inșă mătușii Neacșa, lucrurile nu i s'au părut de loc încălcite. Dacă poate scuti o cheltuială la Râmnic?

— Dar ce însemnează o cheltuială până la Râmnic, la toată averea mea? a strigat moșneagul. Și-a mai strigat: „or act de înfiere or nimic!...“ La început a strigat așa, pe urmă a vorbit mai domol că erau trei oameni pe el să-l mai îmblânzească... Dar baba Neacșa, a fost cea care a știut să-l îmblânzească.

— Dacă e clauză (ea accentua pe u) cum a spus avocatul, o fi știut el ce spune. Nu mi-a spus mie d'alde și d'alte (și aci mătușa putea înșira un sfert din gospodarii satului) că actele lui Șușbei sunt tari ca fierul...

Dar acum în fața judecătorului, Badea Bondoc vede bine că actele lui Șușbei nu sunt tari nici ca lemnul. Iată, al lui se va frânge îndată ca vreascurile, uscate de mult. Șușbei n'a vorbit mai nimic, iar domnul Marțian strigă acum mai furios decât oricând. Iar judecătorul nu și-a luat nasul din dosar, îl ridică uneori în sus, îl întoarce într'o parte și se uită în lumină la filele cele mai mărunte. Apoi iar îl lasă pe *catedră* și umblă din aproape cu ochii pe filele mari. Ce lucruri grele și tari spune acum domnu' Marțian. Iar Șușbei râde, par'că să facă să creadă pe-ai lui, că avocatul moșului turue de geabă... Dar cine poate ști care e mai hoț din amândoi? Moșul a rămas împietrit, cu fața în pământ. Dar mătușa se uită încoa biruitoare, căci dreptatea lui Dumnezeu e cu ea. Cum a putut el, fiu găsit pe uliță, gata să-și dea sufletul, gata să-i găsească leșul căinii rătăcitori, să-și răsplătească astfel pe binefăcătorii lui? Cum a putut să creadă el că numai cu o chichiță de lege, sau cu un sfat viclean, dat de-un avocat lacom să ia parale cât mai repede pe act, să poată apuca o avere întreagă, să poată izgoni dintr'un pământ sfințit de părinți, bunici și străbunici, pe-un om ca moș Toma, mare cinste a satului și mierea lui Dumnezeu.

Badea Bondoc se cutremură scurt și privi la Mitrîța. Dar Mitrîța s'a înegrit ca un blid vechi și rostogolește în pământ ochi înfricoșați. Bondoc ridică privirea. În fața judecăto- rului e o cruce de lemn, cu cele trei vârfuri tăiate ca frunzele de trifoi. Pe ea e zugrăvit Domnul Cristos, zvârcolindu-se în cue. Iar deasupra pe perețele din spatele judecătorului e o poză, mare cât un stat de om, zugrăvită cu mult albastru și negru și cu multe sârme galbene care vreau să zică fulgerele, pentru că mai jos sunt cele trei cruci, cu Dumnezeu la mijloc dându-și duhul între cei doi tâlhari. Fața lui Cristos e scofălcită și ochii cât nucile s'au holbat la Bondoc. El își ascunde la rându-i ochii în podea și acolo, urmărind rotocoalele de praf, lînse fugar de mătură se gândi deodată

la pace : să întindă mâna și să nu mai fie act între ei, doar moșul să vrea și el împăcarea, să ierte și să uite. Lui Badea Bondoc îi juca acum gândul pe buze... privea rătăcit în dreapta și stânga, la Mitrița, la Neacșa și la moș și buzele îi jucau ca în friguri. Făcu semn lui dumnu Șușbei, — se aproprie de el și-i șoptește :

— Eu zâc, că să ne împăcăm acum până nu hotărăște domnu judecător, domnule avocat. Și ce-a fost să se uite... iar bătrânii să ne recunoască stăpâni după moartea lor...

Dar domnul avocat îl privește a râs :

— Nu fii prost bă, Bondoc... vreau să te fac cu avere și tu-i dai cu piciorul tocmai la mal...

Și avocatul îi întoarse spatele. Pe urmă reveni la grilajul de scânduri care despărțea pe împricinați de scaunele avocaților, și-i făcu semn să se aproprie :

— Cum vrei la urma urmei! Da eu-ți spun că averea se câștigă... Așa, moșul o să creadă că Marțian v'a înfricoșat și că e gata să-i câștige procesul și o să se încăpățâneze el acum...

Bondoc mișcă mutește din bărbie și se retrase la locul lui. Judecătorul ridică fruntea din dosar, ascultă puțin pe domnu Marțian; zise ceva și domnu Marțian tăcu deodată. Domnu' Șușbei râse și ceilalți avocați deasemenea. Judecătorul întrebă ceva pe domnu' avocat Marțian, iar domnu' avocat Marțian nu mai găsi tot așa de ușor ca până acum vorbele la răspuns. Și pe cele care le găsea, domnului judecător nu-i plăceau, căci tot îl oprea întruna cu altă vorbă. Dar moș Toma și Bondoc nu pricepeau nimic pentru că vorbeau în limba legilor. Numai baba Neacșa, se lipise de moș Toma și-l izbea în ascuns peste șale:

— Zi mă, începi tu mă, spune cum a fost.

Domnu avocat Șușbei râdea.

Atunci moșul se hotărî. Inghiți adânc în sec și începu. Spuse cum l-au făcut din act de înfiere să primească să facă și act de cumpărare cu *claoză*, cum domnu' avocat la urmă n'a mai pus claoza în act, cum în fața domnului judecător „ăl vechi“ când a fost să se întărească actele, moșul a spus că fără claoză el nu trage cu degetul, cum domnul judecător cel vechi i-a dat afară până s'or înțelege, cum pe urmă l-au luat din minți să *diclare* și fără claoză, ca să nu strice actele și să se refacă alte cheltueli...

Când a început moșul să vorbească, domnul judecător, subțirel și neastâmpărat pe scaun, i-a aruncat o privire necăjită că-l rupea din vorbe cu domnu' avocat. Dar moșul îi primise căutătura de ură cu ochi atât de dulci și de luminoși, că și ochii judecătorului se înduioșară; îl lăsară să spună totul până la urmă spre triumful mătușei Neacșa, care se întoarse biruitoare spre cei doi.

Bondoc și cu Mitrița nu-și mai ridicau ochii din pământ; ei simțeau totuși izbindu-i din coastă ochii bătrânei și se strângeau și mai mult în ei înșiși, de par'că privirile mătușei ar fi fost frigări. Bună-voința judecătorului fu pentru Bondoc semnul hotărîtor: pierderea lui pentru totdeauna. Așa cum vorbea moșul în tribună, așa cum număra el lucrurile în șir întocmai precum au fost, era limpede că domnul judecător îl va crede, pentru că adevărul era cu el. Și pentru a doua oară își dădu seama Bondoc de zădărnicia și scărbovenia îndrăzelii lui. Cum putuse el să creadă pe Șușbei acesta, care și-a luat banii înaintea și pe act și pe proces că se poate câștiga numai prin viclesug și minciună atâta moșie și se poate lăsa pe drumuri un gospodar cu femeea lui. Gândul împăcării se mai clăti iar pe fundul cugetului lui Bondoc. Dar acum își dădu și el bine seama, așa cum îi spusese avocatul că moșul va fi oțărit. Privi spre Mitrița și ochii Mitriței erau înlăcrămați.

Dacă domnul judecător ar fi zis acum: „Ia lăsați cearta oameni buni și împăcați-vă... până la moartea bătrânilor să trăiți în pace cu toți și după aceia cei tineri să rămână sin-

guri stăpâni“ — Bondoc ar fi oftat și ar fi mulțumit domnului judecător pentru sfatul lui luminat, iar moș Toma, când s'ar fi întors judecătorul spre el de bună seamă că nici el nu s'ar mai fi codit, că era om bun de felul lui.

Dar, după ce moș Toma isprăvi de vorbit, judecătorul se adresează astfel bătrânului: Bine, moșule, așa poate să fie cum zici dumneata. Da cu ce dovedești dumneata ce spui? Nouă ne trebuie dovezi... Dumnealor au arătat poliță c'au ridicat bani din bancă să-ți plătească, iar dumneata la judecător ai spus c'ai primit banii...

— Asta i-a învățat cine i-o fi învățat cu polița... dar noi n'am văzut un ban... și nici n'a fost vorba de bani...

— Polița are data pe ziua actului... așa că martorii dumitale care ai mai spus ce spui dumneata acum, nu ți-au slujit la nimic... Eu cred în ce-au spus ei aici, unde am citit eu, că Bondoc a fost găsit de dumneata și de soția dumitale, că a trăit numai după dumneata și că n'ar fi avut de unde face bani ca să-ți cumpere pământul. Dar precum vezi, polița dela bancă arată că putea să-ți cumpere pământul, și-apoi a adus și el martorii, cari te-au auzit la băutura închinându-i să stăpânească sănătos. Astfel că, moșule eu nu pot crede nici ce-mi tot spui dumneata acum și nici pe el nu-l mai cred nimic, Eu cred ce spune actul. Dacă nu ești mulțumit, ai două căi, sau să faci apel la tribunal, și până când se va judeca apelul poate mai faci rost de ceva dovezi noi că e așa cum zici dumneata, sau să-i dai jurământ, dacă ți-a dat sau nu banii...

— Ii dau pământ, strigă tare moș Toma... să jure cu lumânările aprinse...

— Cu lumânările aprinse nu mai e voie, moșule, asta a fost îndată după război, acum nu mai merge... Du-te dumneata afară să formulezi jurământul...

Badea Bondoc și Mitrița se uitară grăbit unul la altul, apoi se urniră greu. Domnul Șușbei veni între ei...

— E, vă dă jurământ... le spune și el cu un ton voios care însemna împede: „Atât a mai rămas“.

Dar Badea Bondoc, vru să știe dacă fără jurământ nu se poate. Iar Mitrița începuse să dărdăe. Domnul Șușbei se răsti la ei plictisit: sigur că dacă partea vrea jurământ, asta nu i se poate „refuza“. Dar „principălu“ după dumnealui era că toate celelalte „probe“ ale moșului nu avuseseră nici o tărie. Cât despre jurământ, el nu poate nici să-i îndemne să jure, nici să nu-i îndemne. Face fiecare cum crede, după conștiința lui. Jură, îi rămâne averea; nu jură, o pierde și bătrânii intră în stăpânirea lor „chiar dacă s'o dovedî mai la urmă că jurământul n'a fost drept“ le mai spuse domnul avocat „și averea tot celor ce au jurat pe strâmb le rămâne“. Pedepsă poate să ia ei pentru așa faptă, dar averea le rămâne de veci. „Așa e legea“ întări domnul avocat Șușbei. — El nu-i învăța nici așa, nici așa, dar el e dator să le spună cum glăsuește legea. Iar, ca să dovedești că un jurământ a fost strâmb asta numai Dumnezeu știe cum poți s'o faci. Și numai moșul și baba singuri poate să reclame la procuror de strâmbătatea jurământului. Iar dacă nu dovedesc cum trebuie reclamația lor, îi așteaptă pe ei osânda celui părât. Asta e tot ce spune legea despre jurământ. Domnul avocat nu-i sfătuește nici așa, nici așa, dar el e dator să le arate ce zice legea, care ne cărmuește pe toți...

— Stați aci până la sfârșitul ședinței, le recomandă el în cele din urmă celor doi soți infricoșați și șovăitori — atunci se iau jurămintele!

Și el alergă repede spre cabinetul judecătorului, în fața ușei căruia, alți oameni, cine știe de unde, cu colile timbrate ale cine știe cărui fel de act, îl așteptau să intre împreună cu dânsii. Și erau și deastă dată printre cei cari așteptau un moș, și-o babă, cu alții tineri și femei.

Domnul avocat Marțian a ieșit repede cu moș Toma și cu mătușa Neacșa să le redacteze jurământul. Afară, l-a bătut pe umăr și l-a trimis la chioșcul dela poarta judecătoreiei să cumpere coală de 50 lei pentru jurământ.

— Pas alergător, moșule, să vedem; o să îndrăznească să jure? strigă cu cerbicie domnul avocat Marțian.

Dar moșul nu se urnise din loc și la nedumerirea domnului avocat, el îi mărturisi că nu mai are nici un leu. Ultimele două sute le dăduse domnului avocat. Dar dacă domnul avocat e atât de bun să-i împrumute 50 lei, moșul i-ar aduce chiar mâine înapoi. Știe el de unde să facă... (dar mîntea moșului umbra acum rătăcită prin sat și bătea zadarnic la toate porțile: cine să-i dea 50 lei, ca să plătească avocatul, când averea i se dusesse pe gârlă)... Iar dacă se câștigă procesul, că nici el nu-i crede că vor jura (inima lui bătrână și descurajată îi spunea că vor jura) se știe via din...

Dar să fi văzut atunci chipul domnului avocat Marțian. Și să fi auzit ocările lui...

V'as zică tot el se zbate și-i susține procesul și tot el să-i plătească moșului!? Dar ce-î aci? Cărciumă, unde se dă pe datorie? Dar ce e el?... Dar există un sindicat... La urma urmei, dacă nu găsește bani „renunță“ la jurământ și-i rămâne calea deschisă pentru apel... Numai că l-a anunțat... Hm, e greu de revenit... adică, hm, chiar așa de greu...

Și domnul avocat Marțian a plecat bolborosind, foarte încurcat, el singur nemaî amintindu-și cum vine chestia asta: dacă se mai poate reveni sau nu după ce ai anunțat jurământul. Și intră grăbit în sala avocaților ca să consulte codul.

Moș Toma privi lung la mătușa Neacșa și mătușa Neacșa privi lung la el. „Să cer dela Petre Naibă?“ o întreabă moșul cu fața ca varul. „Da crezi că are?“ se miră tot el, „Altul crezi că-mi va da?...

— Încearcă omule! îl îndeamnă mătușa... Dar când moșul fu să pornească, îl opri tot ea?... Scoase un ștergar dela brâu și-l despătură îndelung. Pusese d'oparte acolo 30 de lei. Ar mai fi trebuit un pol.

Moșul îi smulse banii și o certă: „De ce nu spui, fomee?“ Iar ea răspunse: „Ne mai rămânea și nouă pentru o pâine pe drum“.

Moș Toma însă nu mai putu găsi 20 lei. Petre Naibă n'avea un ban. Se jură pe sufletul și pe averea lui (pe copil și pe nevastă nu se jura niciodată, cu toate că-i zdrobea în bătăi, când era beat) Alții din sat îi mărturiseau moșului că ultimul ban au trebuit să-l dea *tocmai adineauri*, cu un minut înaintea. „Nu știi dumneata cum e la judecătorie. Toți sunt niște hoți, toți trag de tine în toate părțile“ Iar domnul părinte Iănăsescu, îi spuse că toți banii lui sunt numărați! Nici odată nu ia cu el mai mult decât îi trebuie. Și ce i-a rămas, e pus deoparte pentru martori dacă „vor zice bine“.

Un pol îi trebuia lui moș-Toma, și numai un pol. Poate cu un pol și-ar fi câștigat toată averea. Dar nimeni din satul lui nu se găsi să i-l dea: afurisita zgârcenie oltească sălășuia în satul ăsta mai mare stăpână ca ori unde. Iar moș Toma știa că fiecare îl păcălește, spunându-i că a dat ultimul ban *nițeluș mai înainte*. Numai pe Petre Naibă îl credea. Petre Naibă cu siguranță n'avea, dacă zicea el. Iar cei cari-l aduceau de martor îl luau doar pe băutură. Toți îi știau patima lui și toți știau că e vai și amar de femeia și de copilul lui, când Petre Naibă se va întoarce beat acasă. Și moș-Toma știuse asta și totuș îl luase și el de martor pe Naibă. Nu-i dăduse ban, ci băutură. Și se bucurase de glumele și poveștile lui, pentru că la începutul băuturii, era un farmec să ascuți pe Petre Naibă. Iar acasă aștepta prigonirea și ruperea oaselor. Maș Toma oftă. Iată de ce nu găsea el acum douăzeci de lei. Atât, numai atât ar mai fi trebuit pentru bunătațe de avere mare. Douăzeci de lei, d'ăștia după război, mai mici decât creșterii dinainte. „N'ai făcut nimic, omule?“ întreabă Neacșa. În pragul judecătoreiei a apărut domnul avocat Marțian...

— Ei ce faceți? hai mai repede cu coala... Acum se isprăvesc procesele...

Moș Toma se indreaptă spre el, cu capul lăsat pe umăr, cu privire dulce și miloagă: „Am făcut numai doar de treizeci, domnișorule... mai ne trebuie un pol... doar un pol.

— Mai caută, mai caută... îi găsești dumneata și pe-ai... cere dela popa... așteaptă-l până iese din ședință... e tocmai acum procesul lui...

Popa ieșea vesel nevoie mare și bătea pe umăr pe Petre Naibă. Il bătea pe umăr, îl strângea de braț și-l trăgea la pieptul lui, ca pe-un fiu iubit, cu toate că Petre Naibă era mai vârstnic decât popa. Popa câștigase procesul și era cum se poate mai vesel. Era fericit. Moș Toma se apropie, și puse și el pe față cea mai mare bucurie.

— Ați câștigat, domnule părinte, să vă dea Dumnezeu noroc..

— Mulțumim, mulțumim, mulțumim moșule... da... dumneata ce făcuș cu jurământul ăla?.. A, ha, da... la sfârșitul procesului... Bine bine, nu ti teme moșule că nu jură... e păcat mare... nu jură...

— D'apoi că mi-ar trebui polul ăla de vă spuseli... Și dac'oi pierde vă muncesc pentru el...

— Apoi că acum ce munci au mai rămas, Porumbul l-am strâns... poate la culesul viei... dar e mult pân'atunci, moșule, că strugurele e tot aguridă acum la începutul lunii Septembrie... și mi-e...

—... că mor, ai...

—... ba că plecî cumva din sat, dac'o jura Bondoc și ți-o lua averea... Da, asta-i glumă moșule... nu de asta nu pot să-ți dau... că doar nu sunt eu omu'ăla pentru un pol... mai ales cu dumneata care-ai dat totdeauna un pomelnic la sfânta biserică... Dar eu uite nu-s mână spartă... nu iau cu mine decât ce trebuie...

— Cum sunt dator să-mi cînstesc martorii. Și știi pe Petre Naibă cum gâlgăe pe gât... Apoi mă întreb: mi-o ajunge mie, pentru atâtea guri? că n'aș vrea să-mi zică martorii mei că sunt un calic... Iartă-mă, moșule, dar nu pot...

Și domnul părinte Tănăsescu, nu mai stătu o clipă să asculte. Martorii toți cu Petre Naibă în frunte ieșiseră în ușa prăvăliei și așteptau acolo. Iar moșul după ce fu mângăiat și de domnul conșilier cu vorbe de mahnire că nu poate să-l „servească” și cu muștrări, de ce nu i s'a „adresat” cu o jumătate de ceas mai devreme „că atâta lucru putea să-i facă, nu suntem cu toți dintr'un partid”, — se indreptă dârz spre Neacșa:

— Hai mătușă!

— Păi jurământul?...

— Cu ce vrei să-l facem?.. Dacă nu ți-a trecut prin ăl cap să pui de-oparte cînzeci de lei...

— Și averea noastră..!

— Tot jura el... un șarpe ca ăsta jura.. mai se duceau pe gârlă și ai treizeci de lei și polu' de-l împrumutam... Așa ne mai rămâne și nouă de-o pâine... Și de câte-o lumânare...

— Și de câte-o...

— Lumânare...

Și moș Toma porni înainte hotărît și drept. Mătușa Neacșa îl urma, înaltă și ea ca bradul și schiopătând de-un picior. Fața de culoarea micșunelei i se făcuse acum ca șofranul. Iar ochii îi luceau mici și ageri sub cărpa albă adusă până deasupra sprâncenelor. Ea mergea astfel după moșneag fără să mai întrebe nimic. Numai buzele mici și agere îi jucau repede în viersurile rele ale unui descântec de moarte. În curând cotiră și judecătoria nu se mai văzu. Iar cele două capete ale cărpei din capul mătușei, petrecute cu mult dichis pe cap și pe sub bărbie și lăsate în falduri elegante pe spate ca velamenul matroanelor romane, fluturau ușor în urmă-î două aripi albe, obosite.

P O E S I I

DE

ȘTEFAN STĂNESCU

DĂRUITĂ PAVĂZĂ

Eu știu: Intre Tine și frații-mi de jos
Cu care duci războiul prin veac și stele,
Nu e decât auzul lor, sfios
Pentru-armoniile durerii mele.

Tu ești în toți Vânt-Orb-ul călător
Ce cântă 'n flăcări spre-a nu le mai stinge.
Războiul crește 'n bolți asurzitor
Și-o lacrimă'mi dă veste când Ți-atinge
Vreo lance Pieptul unde taine dor:

Tu, ca pe-o pavăză, mă dăruie lor
Când pierd, luptând, speranța de-a Te'nvinge!

ARS POETICA

N'am hainele 'n imagini nici țeluri ajutor
Cât visele-mi, pe inimi, ușoare sunt ca pluta.
Sunt poate, totuși, cântec senin și'ntreg cu muta
Și pura mea prezență 'n avântul tuturor.

Ca 'n sârmele ghimpate se 'mpiedică de gânduri
Inima 'n veci, cât cerul nu-i simplă depărtare.
Veninul strâns îl schimbă 'n nectar, c'o întrebare,
Un glas de fier ce-și plimbă tristețea printre rânduri.

„Voi tot luptați cu timpul, soldații mei limbuți?
Cei îndrăciți de moarte, mor aproximativ
Sau struți așteaptă semnul sonor, definitiv,
Cu capu-ascuns în prundul Istoriei, nevăzuți!

Curg toate, dar Corăbiei sunt azi Cărmaciul printre
Atoli stelari în care vulcani fâlfaie steaguri.
Toți pașii ce-au urcat pe munți vor fi, la praguri,
Tăiați și-aripi vor crește aleșii'n rând să intre.

Suflată 'n Aurul unei secunde nesfârșite,
Din lemn de chiparos, prin valul de mătase!
Ochi slujitori așteaptă perechile sfințite
Cu ordine ce sânt poeme prea frumoase.

Aruncă 'n urmă lestul oricărui vis impur
Doi, câte doi, în Arcă să urce până sus.
Piere-un al treilea, veșnic iubit și nesupus,
De nu va-umbla pe ape, de nu va sta 'n Azur.

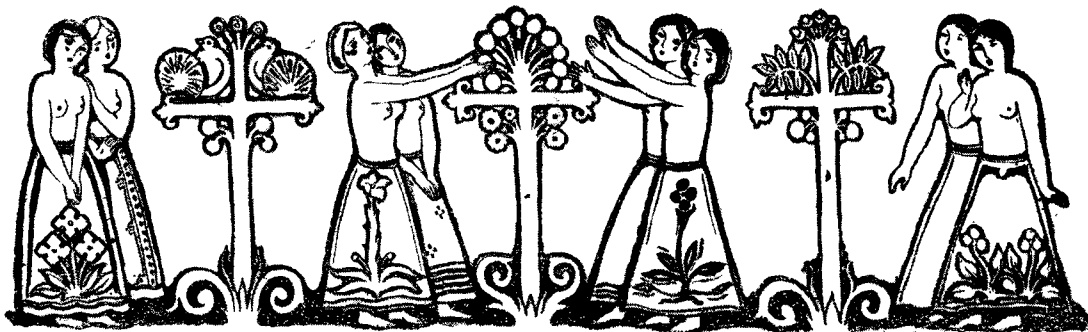
Deluviul, apoi, crește izvoarele-i deschise,
Din adâncimi de pace, din înălțimi de-odihnă.
Căci cerul își visează cel mai activ din vise:
Justiția curățirii prin lacrimi fără tihnă.

O Tâmplă ruginește culcată pe narcise.
(Vrea lumea-i cum a fost 'nainte de-a o face)
Din inima-i de soare o rază își desface
Și Noe — atunci visează proporțiile precise.

* * *

Zâmbea blajin poetul privind la câte scrise:
Perechi de rime, blânde și pure, dobitoace
În formă ideală, trăind. Cât mai puțină
Materie 'n ele. Ritmuri austere și sărace
Ca să plutească patruzeci de zile prin lumină.

*0 AMINTIRI DINTR'O VIAȚĂ MOARTĂ

DE

CEZAR PETRESCU

— **E**i, Gibi, ți-ai făcut cruce? am întrebat când trenul s'a pus în mișcare.

— Lasă dom'le, că le-arătăm noi... Dacă nu cu ajutorul lui Dumnezeu, cu al Demonului!

Ridicase mâna într'un gest adresat spațiilor, dincolo de vagonul cu săraca noastră zestre ghemuită în plasa de bagaje, spre acești „le“ necunoscuți și misterioși pe care îi lăsasem în urmă ori se aflau poate înainte, dar mai aveau de furcă, hăt și bine! cu noi. Surâdea în dîntele ieșit indisciplinat din aliniere. Poate numai acest fermecător defect dădea o malitje exagerată și plină de optimism surâsului. Căci în ochii limpezi, ochii lui mari și oceanici, a pogorit îndată o ceață. Mâna a căzut moale pe genunchi. Pieptul teatral sumețit, în glumeață fanfaronadă, s'a gârbovit pretimpuriu. Amândoi am tăcut strânși unul în altul, în compartimentul prea strâmt, printre chipuri străine, scrutătoare, ostile... Plecam în necunoscut. Și nu era o voioasă plecare în văpăi de lumină, spre-o dulce Cyteră, ca în grațiosul tablou al lui Watteau. Simțeam gust de cenușă în gură, un nod în gâtleej. Toată vremea cât am stat la fereastră, până ce s'a urnit trenul, nu s'a ivit nimeni pe peron să ne ureze un cuvânt de despărțire. Batistele au fluturat pentru alții. Eram cei mai părăsiți emigranți.

Chiar noi în de noi, tovarășii acestui surghiun, nu ne cunoșteam prea indestul. Ne lega o prietenie încă șubredă, cu multe goluri, ca după o viață de București, risipită între birturi și redacții, atelierul de tipografie unde ne rânduiam la paginația aceleiași gazete, o noapte din când în când de rătăcirii pedestre pe uliți pustii, în orașul halucinant dimăntea zorilor. Ne-apropiase până atunci numai patima lecturii și plănuirile literare. De dragul lor ne petreceam unul pe altul, dela o ușă de cameră mobilată, la alta, din celălalt capăt al Capitalei. Sufletele încă nu ni le știam. O pudoare le păstrase închise în sîdeful rece al carapacelor de scoică.

În acea primăvară a anului 1920, în ajun de plecare, a fost întâiul prilej să ne pipăim și ființa noastră ascunsă. Se iscase — nu are însemnătate ce mărunță dihonie — între redacția unde salahoream simbriași ai scrisului și între direcția partidului cu respectivele pîruete de doctrină. Un juvenil acces de demnitate profesională ne-a dictat solidaritatea cu tovarășii de breaslă, împotriva cugetătorilor de partid, echilibriști pe sârma doctrinelor. Iar după spumegoase indignări sfârșite în paradă retorică, majoritatea colegilor au rămas pe loc, satisfăcuți cu protocolul unei explicații solemne, a câtorva vagi retractări și scuze.

„Tu ce faci?“ — voise el să afle. „Eu nu mă întorc în niciun caz, Gibi...“ S'a bucurat, fiindcă îi ghicisem simțământul. „Și eu la fel. Să-i salutăm. *J'avons l'honneur!*“ Când ajungea Gibi la acest salut într'un argou născocit ad-hoc de-un comic personajiu drăgășinean, însemna că plutește în euforie completă. I se luase o piatră de pe inimă. L-ar fi sugrumat o capitulare scârbavnică, alături de camarazii mai slabi cu duhul. Dar euforia a fost de scurtă durată. Ne-am pomenit vai! prea liberi și prea ușori, fără pietroaiele de moară, pe inimă, măsurând pavelele Bucureștilor în căutarea birturilor cu porțile cele mai eftine. O experiență după care aveau să urmeze altele, fără să ne tămăduiască vreodată.

Așa s'a pregătit plecarea noastră la Cluj. Ne chema într'acolo același juvenil romantism. Se întocmeau proaspete gazete românești în Capitala Ardealului. Și lipseau vechii scriitori ardeleni ai foilor dinainte de războiu. Li capturase politica, alte ispite, ori poate numai alte îndatoriri. Făceau apel la tinere condeie din regat. Iată-ne deci, un moldovean și un oltean, începători în migala scrisului, desgustați de năravurile redacțiilor bucureștene, plecând spre o mesianică destinație! Ne socoteam ceva mai mult decât viitorii redactori ai unor gazete care ne așteptau ca să poată înjgheba primul număr. Eram pionierii acelei faimoase uniri spirituale, rămasă și până azi deșartă formulă pentru literatura festivă și oratoria oficială dela 24 Ianuarie, 10 Mai și 1 Decembrie. Ce vreți! Tinerețea noastră de acum cincisprezece ani avea nevoie și de această iluzie.

Asupra mea apăsa o mai cumplită răspundere. Devenisem oarecum șeful grupului nostru de doi, cu atribuții tutelare. Eram cu un an și câteva luni mai bătrân decât Gibi. Fusesem secretar de redacție; el ajutor. Nici mai mult nici mai puțin decât codirector la diverse gazete și reviste, cu viața efemeră a rozelor lui Malherbe; el numai debutant colaborator. Păstram într'un fund de geamandan o inutilizată diplomă de licență veche de șase ani, cu prestigiul celui mai june absolvent, dintr'o promoție; el un student întârziat. Intr'o clipă de vitejești decizii eu pusese degetul pe hartă, deasupra Clujului, când a fost să ne-alegem altă patrie; el numai consimțise. Cu o condiție: „Pe răspunderea ta, dom'le!“ Pe răspunderea mea! Nici acum n'aș ști să lămuresc ce înțelegeam noi prin această răspundere. Nici unul nu văzusem Clujul. Nu cunoșteam la chip și la fire pe viitorii patroni de gazetă. După ce achitasem biletele de tren, capitalul nostru comun se redusese la lei șase sute. Nici prețul билетelor de întoarcere în cazul unor catastrofale condiții la semnarea contractelor de scribi simbriași. Adevărați emigranți, predându-se cu mâinile legate, prizonieri unor forțe abstracte, fără materializare într'o față omenească. „Hehe! Lasă, dom'le! Acum să te văd!“ Noroc că mă aprovizionasem pentru expediție cu un ineputabil stoc de țigări. După ce-am aprins-o pe cea dintâi, n'a mai fost nevoie de chibrit.

Lung era drumul Clujului în 1920! Nesfârșite popasuri în gări, fum de catran, vagon hățanat pe arcuri, scrâșniri transmise în timpan, lumina agonică a lămpii cu ulei, vecini gemând prin somn chinuți de visuri urâte, mărâind, horcăind, răsucindu-se cu lovituri de picior ca gloabele năvălăse. Pe urmă s'a stins și opaițul. Cu ochii deschiși în întuneric am veghiat toată noaptea, rostindu-ne arar câte-un cuvânt răsleț care dovedea că ne muncesc aceleași întrebări și gânduri; simțind cum ne pătrunde os prin os; simțind mai ales cum se răcește, pe măsură ce înaintam, însuflețirea mesianică. Iși făcea tot mai stăruitor loc, crescând, impresia de părăsiți emigranți depe peronul gării de Nord. Ce ne aștepta la capătul drumului, la capătul lumii? Ce-aveam să le-arătăm noi, dom'le? Și cui, *lor?*

Când a prins a se destrăma întunericul din ferestre, în lumina lividă a zorilor, am băgat seamă că dispăruse orice urmă de îngândurare din ochii lui Gibi. Uitase toate întrebările

fără răspuns. Îi desfăta o lume mai apropiată și mult mai interesantă, decât sondagiile unui neguros viitor. Cei șase vecini de compartiment, răpuși de somn în poziții de asasinată. Cinci bărbați, o singură femeie. Aleși inadins cu expresive și mizerabile chipuri, vrednice de creionul lui Daumier, de ochiul lui Gibi. Urmăream cum se adâncește zâmbetul din colțul gurii, cum răsare desvelit dintele nedisciplinat în aliniere. Îi descifra. Căuta să le identifice după mască, destinul lăuntric, profesia, lumea de unde au apărut și spre care călătoresc, obscurele drame și hilarantele, vane, pricini de satisfacție. Fără să-și dea socoteală, pusese palma pe genunchiul meu, se plecaseră puțin înainte, ca un om care se uită pe marginea unei prăpăstii și îți cere printr'un semn mut să nu-l turburi. Aceștia, mai ales aceștia erau eroii lui. Fauna percepțiilor, a cancelariilor de provincie, a vagoanelor de clasa a doua, a cărciumilor de vară cu țambalagii, a căzărnilor și a barourilor de capitală de județ. După ce s'a mișcat cel dintâi asasinat, înviind din morți, Gibi și-a căpătat și el glasul pentru a mă asmuți în nu știu ce discuție literară. Cu ochiul și cu urechea trăgea însă inconștient, la spusele și la gesturile necunoscuților tovarăși de-o noapte, care s'au șters pentru totdeauna din viața noastră — au lăsat totuși un tic, un cuvânt, un neg păros, un oftat ori o privire în cărțile lui. Am vorbit firește despre orice, înafară de soarta-ne dela capătul drumului.

Și un destin, într'adevăr, ne aștepta acolo.

Când am ajuns în Cluj, după încă o noapte, ne-a primit o ploaie mucedă, cețoasă, ca în temeiul de toamnă.

Birjile hâde, graiul stropșit.

— Exil, Gîbule! Exil!..

— Lasă că le-arătăm noi, dom'le...

Ne-a înseninat o mișire de soare primăvăratec, străpungând norii, iluminând cu brăzdări de reflector uriașa piatră a catedralei, turla înaltă, statuia lui Matiaș Corvinul; un vast și nobil decor.

— Ce zici, dom'le? s'a răsucit în birjă. Parcă nu-i chiar, chiar atât de mizerabil exil?

Nu era, după cum ne-a fost dat s'o aflăm până în seară. În orice caz nu ne găseam singuri. Se adunase și se mai aduna încă o întreagă oaste de alți „pionieri“, aduși de aceeași înfrigurare. Unii ne cunoșteam; mulți atunci ne-am cunoscut. Treptat s'au strâns rândurile: Lucian Blaga, Adrian Maniu, D. I. Cucu, Alexandru Hodoș, Dragnea, Demian, Ion Dragu, D. Tomescu, Jack Paleologu, Eugen Filotti, George Hârsu — o majoritate plină de neastâmpăr și de cutezanțe, față de mai vechii clujeni de baștină ori de adopție restrânși la număr și alarmați de fervoarea noastră... mesianică: părintele I. Agârbiceanu, Emil Isac, Ecaterina Pitiș, Ion Clopoșel, George Stoica...

În acea seară din acea primăvară, nu eram încă atâția. Dar fervoarea ne-am dovedit-o la restaurantul New-York, până la o oră atât de târzie, încât răsturna întâia dată o bleagă supunere a indigenilor la ordonanțele stării de asediu. Bănuesc că de atunci s'a simțit un suflu nou de primenire în Clujul grofilor cu peniță de sitar la pălăria verde. E sigur că de atunci, din cea dintâi noapte, ne-am precizat noi, cei doi călători proaspăt sosiți, autoritatea inițiativelor de curaj. N'aș avea deșertăciunea să afirm că ne-am cârmuit după vre-un plan de cine știe ce mahiavelică strategie. Totul s'a statornicit dela sine. La restaurantul New-York o masă mereu înădită, a rămas vreme de peste doi ani, cartierul general al presei române din Cluj. Patru gazete, susținând politica a patru partide, au făcut prin noi legământul tacit de a nu împinge vrajba polemicilor dincolo de un anume hotar. Și vreme de peste doi ani, această spontană solidaritate a cruțat pe deoparte Ardealul de urățenia rufelor spălate în mijlocul uliței; pe de alta, ne-a dat un cuvânt răspicat peste care nu mai treceau comitetele de doctrinari din direcția partidelor. Experiența dela

București tot ne folosise la ceva. Ne lipsea însă altă experiență. Acea în orientarea orașului.

Ieșind în stradă, după ce ne-am despărțit de ceilalți pionieri cam nesiguri pe linia verticală, am descoperit că nu ne mai aminteam încotro poate fi hotelul nostru.

Gibi, încântat că are prilej să folosească primul cuvânt maghiar învățat dela gară, a strigat emfatic umilindu-mă cu desăvârșire :

— Cociș!

Trei birjari s'au rupt din lanțul somnoroaselor trăsură, grăbind să-și treacă înainte cu amarnice pocnete de biciu.

— Ce zici, dom'le? Am ori n'am aptitudini de poliglot?

— Ai! am recunoscut sdrobot.

După care mărturisire, urcându-ne, ne-am așezat și am stat, așteptând. Birjarul aștepta și el. Dela o vreme, s'a întors pe capră să-și exprime o legitimă și profesională curiozitate :

— Unde mergeți, vă rog?

Ne-am uitat unul la altul. Unde? La hotel!

— Care hotel, mă rog frumos?

Stupidă și fără de haz întrebare, la un asemenea ceas! Cine să țină minte la cel hotel anume, din toate pe câte le-am colindat până ce-am descoperit cu chiu-cu vai, o mucedă odaie cu două paturi? În cap se vânturau firme generice de hotel într'o spasmodică desrăsucire de film tăiat cu foarfeca: Regal, România, Unirea, Princiar, Bulevard, Central, Splendid, Europa, Continental... Până și „Grand Hôtel Victoria Română“ din celebra schiță a lui Caragiale. Până și Ritz și Carlton, Meurice, din ghidul Parisului. Orice firmă de hotel, în afară de cel unde ne-am descărcat sacii și uneltele noastre de pionieri; firmă volatilizată definitiv din memorie, în aburii vinului indigen de Aiud.

— Tu ce zici, Gibi?

Gibi se desinteresa total de asemenea mizere preocupări terestre. Iși făcuse datoria.. Chemase birjarul în idiomul local. Iși dovedise uluitoarele aptitudini de poliglot. Ce mai voiam dela el?

Rezemat cu ceafa în perna trăsurii, privea harta cerului, ridicând bastonul spre constelații:

— Uite Andromeda, domn'le..! Uite Casiopea... Uite, colo, Lebăda.

Intr'adevăr, cerul se limpezise, înalt și spălat, cu stelele umezi. Dar nu era vreme pentru contemplații siderale. I-o spun cu dojană:

— Slăbește-mă cu Andromeda și adu-ți aminte cum se chiamă hotelul nostru... Ne-apucă ziua...

— Mai este până la ziuă, n'avea tu grijă!.. De altfel tu ești conducător... N'ai spus, dom'le, că m'ai luat în seama dumitale? M'am predat cu bagaje cu tot; tu semnezi contracte, tu găsești camere... Incepi să dai îndărăt? Mai bine privește constelația Lirei: parcă niciodată n'a strălucit Vega atât de puternic...

— Gibi!

— Mă rog?

— Te-ai hotărît să-ți faci de cap?

— Eu? Știi prea bine că sânt omul cel mai nehotărît depe lume... Dacă aș fi capabil să iau o hotărîre, fii sigur că aș întrebuița-o altfel, nu ca să-mi fac de cap...

— Bine, domnișorul Gibule! I-am amenințat... Am să iau eu hotărîri pentru dumneata și am să te execut ca un călău...

— Mă-ăă!

Hotelul l-am găsit într'un târziu, după un fabulos pelerinaj din stradă în stradă. Parcă

era aci! Parcă nu! Știam atât că era un hotel galben, cu gang. Descopeream că e plin Clujul de hoteluri galbene cu gang. Uneori ne ajungea firma pentru a recunoaște, că am dat greș. Mână! Alteori ne coboram, pentru a întreba portarul dacă nu cumva locuim din întâmplare acolo. Cine sânteți dumneavoastră? Pionieri, dom'le! Mână, dă-i drumul! Hotelul nu se chema nici România, nici Splendid, Grand Hôtel Victoria Română ori Ritz. Probabil provizor, înainte de-o renovare care i-a schimbat fața și firma, se numea pe atunci „Dacia“ și se afla la trei pași de restaurantul New-York, adică în singurul loc depe planul Clujului unde birjarul nu s'a cugetat să ne poarte, fiindcă de acolo plecasem.

— Vezi, domn'le, că toate sfârșesc bine cu puțină răbdare?. Acum, da, poți spune că se face ziua..

— Mai avem de vorbă noi Gibule! i-am amintit cu ferocitate. Ți-s dator un „măăăi“! Încă nu mă cunoști destul..

Am răs amândoi, în paturile vecine, povestind și plănuiind, cu somnul alungat. Însă acel „măăă-ăăi!“ incredul al lui, al lui Gibi, i-a fost într'adevăr fatal. Doi ani de viață împreună l-a ispășit cu prisos. Cum s'a dovedit mai târziu, o ispășire spre binele și norocul literaturii românești.

Unde s'au risipit toți prietenii de atunci, vajnicii pionieri care au umplut Clujul de-un tineresc freamăt? Li caut cu degetul pe hartă, în răslețe colțuri de lume, unii dincolo de hotare, alții dincolo chiar de hotarul Europei. Inchid ochii și cerșesc amintirii chipul lor de atunci, nu cel de acum, cu începuturi de pleșuvie, cu păr alb la tâmpie, cu burtă și cu copii mari la școală. Ne mai întâlnim arar, ne strângem mâna, ne svârlim unul altuia întrebări și răspunsuri, amânând mereu o plănuită adunare numai între noi, pentru a învia o tinerețe și o prospețime de suflet pentru totdeauna sfârșită. Acum nu și-ar mai avea nici un rost. Fără Gibi, nici un rost.

Mă dor amintirile.

Atât îl durea și pe el, la cea din urmă masă a noastră, astăvară, înainte de a porni în vacanțele noastre care nu erau luni de odihnă, ci refugii de muncă! Lasă dom'le, că le-arătăm noi! Surâsul desvelind dintele ieșit indisciplinat din aliniere, era tot atât de tânăr fiindcă sufletul lui rămăsese pur, copilăresc, cruțat de deșertăciunea ambițiilor. Dar în colțul buzelor apăruse o cută nouă, abia deslușită, când surâsul murea. Se simțea ostent și nu știa, ori nu voia să mărturisească dece.

— Iți mai amintești tu întâmplarea cu masa? La dansa mă gândesc eu câteodată... Se scutura:

— Nu e nimic. Are să treacă... Lasă că le-arătăm noi, dom'le.

Da. Episodul dela Cluj, cu masa, care ne-a întristat în loc să ne veselească. Eram ajunși amândoi la răscrucea de viață, când amintirile măhnesc, răscolesc cenușă, sânt cutureate de reci presimțiri.

Dela hotelul galben cu gang, ne-am strămutat în acea vară în alte și alte încăperi, căutând mereu adăpostul ideal plănuirilor noastre într'un oraș bântuit de urgia oficiilor de încartiruire. Și l-am găsit înfășit, spre toamnă, într'o casă rustică din fund de livadă, departe la marginea orașului, dincolo de Someș și de grădina publică — o casă ca pentru doi emigranți cu nostalgia podgoriilor natale. Mirosul merelor îmi deșteaptă și acum, numai și numai aceeași atmosferă, aceeași imagine. Sala prin care treceam, ca să intrăm în odaia noastră: o sală cu poliți răftuite, unde gazda își păstra merele livezii la răcoare. Intram desbrăcați de toată sgura orașului. Redacție, masa dela restaurantul New-York, strada, cafeneaua, rămăneau toate în urmă, aparțineau altei vieți.

În cămăruia noastră căutam să ne izbăvim de primejdia gazetăriei, care amenința să

ne înghită deplin în scrisul efemer. Și atunci purcedea pentru Gibi crunta ispășire a aceluși „mă-ăăă!” din noaptea dintăi.

— Eu zic să ne culcăm, dom'le! E târziu...

Pentru a se asigura cu un început de acțiune, se trântea în pat, îmbrăcat, deschizând o carte. Citea și nu prea. Îi simțeam privirea urmărindu-mă peste foaie. Îi auzeam suspinul, înadins apăsător, cu o comică desnădăjduire. După preparativele tacticoase, lăsate pe a mea socoteală, făcând oarecum parte din atribuțiile mele tutelare, înțelegea că nu este nici o scăpare. Puneam ibricul de cafea la focul din sobă. Un oftat. Pregăteam două cești. Al doilea suspin. Scoteam foile albe din sertar. Suspînul cel mai lung... Cu o viclenie mucalită, încerca o discuție foarte oportună și mai ales foarte subiectivă într'un asemenea moment, despre inspirație, miracolul paginei scrise într'o iluminare, voluptatea de a aștepta această fulgerare divină. Și așa mai departe.. Invocam povața lui Jules Renard. Inspirația e foaia de hârtie, scaunul dela masă întors cu spatele la fereastră, peniță nouă; masă goală, scaun tare. Al patrulea suspin, de astădată resemnat. Câștiga o singură grație... Să renunț la scaun tare, masă goală; năzbâtiile unui maniac ca Jules Renard. El nu se simte bine scriind, decât culcat, cu fața în sus, cu foaia rezemată pe genunchi.

— Bine Gibule! Facă-se voia matală... capitulam zâmbind.

— Lasă dom'le că le-arătăm noi și culcați...

După un sfert de oră, foșnea ridicându-se din pat, căuta scaunul, se așeza la masă. Plecam ochii foarte adâncit în hârtia mea, la masa mea, prefăcându-mă că nu văd, că nu aud. Și așa, la două mese întoarse spate la spate, ca doi supărați juruiți să nu-și privească în ochi și să nu-și vorbească, ne prindea ceas târziu după miez de noapte, în scârțâitul mărunț al peniței. Acum se ridica el să pună ibricul de cafea la foc. Venea repede să-și ia locul. Mototolea o hârtie, alta. Pe urmă, un timp, nu mai avea de ce rupe și tăia cu liniuț groase rândurile recalitrante.

— Ei, Gibi?

— Lasă că le-am arătat noi, dom'le...

Totuș, peste două-trei zile, când suna iarăși ceasul ispașei, începutul era cu aceeași codeală. Și târziu de tot, după un an jumătate, când ne despărțisem camerile, când eu zăcusem șase luni într'un sicriu de ghips pentru a-mi tămădui o tuberculoză osoasă, m'am pomenit cu Gibi îngâimând sfios, una din puținele rugăminți pe care le-am auzit dela el vreodată.

— De-acuma te ridici din ghips?

— Cam...

— Și nu mai ai nevoie de măsuța ta?

— Să sper că nu, Gibi.. Mi-ajunge.

Era vorba de-un pupitru întocmit din două scândurele geluite, sprijinite în marginile coveții de calcar, unde prindeam foaia de hârtie cu două piuneze, ca să pot scrie cu fața în sus, fără să calc prescripția medicului de absolută nemișcare...

— Atunci uite ce... Dacă nu te superi... Aș vrea... Înțelegi tu... Dă-mi mie pupitru...

— Ce face?

— Dă-mi mie pupitru!..

Mai va, Gibule! credeam că i-am răspuns.

La cea din urmă întâlnire a noastră de astăvară, mi-a amintit că episodul nu s'a petrecut chiar așa:

— Lasă, dom'le, c'ai fost mai miserabil!.. Ai spus să sun servitoarea. Mă bucuram... Ai dat ordin să-ți aducă pupitru!.. Eu eram în nori... Pe urmă când l-a adus, ai invi-

tat-o : Acum Ilonka, deschide ușa dela sobă și bagă-1 în foc !.. Mai trăgeam nădejde că n'are să încapă. A intrat pe țanc... Asta n'am să ți-o iert eu niciodată, dom'le !..

Eu cred că mi-o iertase de mult, bunul și atoate iertătorul Gibi. Anul cel dintâi al *Gândirii*, a fost pentru amândoi instinctiva noastră smulgere din destinul pieritorului scris gazetăresc. Fără acele nopți de singuratec priveghiul la masa de lucru, amânând zilele și săptămânile, așteptând fulgurantele iluminări ale „inspirației“ de drept divin, ne pâdea soarta înăcritelor genii de cafenea cu opera germinând în cutia creerului, până la problematicul miracol al crinilor de nisipuri care înfloresc odată la o sută de ani.

Am trecut, am trecut nu demult, fără de nici o presimțire, mânat numai de dorul tinereței noastre de atunci, am trecut pela poarta căsuței rustice din marginea Clujului. Era tot așa, zăpadă, ca într'o iarnă feerică. Tot așa arborii ninși, ca niște ciudați și giganți madrepori. Tot așa se înălța fumul drept, albastru, jertfă primită de albastrul cerului. Am pus mâna pe mânerul porțiței. Rece, alb de promoracă, gheșos de mi-a prins cu o mușcătură căldura palmei. Lătra un câne sburlit în ogradă. M'au privit ochi străini, vineși, de sub o broboadă vânăată. Poate a murit bătrâna noastră gazdă. Poate altceva este în locul polițelor cu rumene și parfumate mere. Cine știe ce străini în camera care-a fost a noastră... Și n'am intrat. Am plecat cu mușcătura usturătoare a gerului în palmă. Aproape fugeam.

I-am povestit-o și aceasta lui Gibi, astăvară, înainte de despărțirea pe care n'o presimțeam că va fi cea de pe urmă. N'a surâs. Nu s'a ivit dintele ieșit din aliniere, în fermecătorul defect ce dădea zâmbetului o maliție exagerată pentru un suflet atât de neîntinat și blajin. N'a zâmbit. Și-a pus mâna lui albă, subțire, depe atunci străvezie, pe mâna mea :

— Bine, Cezare. O să mergem odată, împreună...

Odată împreună ?

Pentru noi, Gibi, nu mai este nici o cale pe unde vom merge, odată, împreună. Infricoșător de nici una. Nici una.

P O E S I I

DE

IULIAN POPA

RENUNȚARE

Să nu măntrebi de sunt în clipa care vine
Sau încă am rămas în ceasul ce-a trecut,
Să nu măntrebi nimica, așa mă simt mai bine,
Trăesc în cel ce vine, pe cel ce l-am pierdut.

Să nu m'atingi cu mâna, nu vreau nici mângâieri;
Vezi, duci în sâni o sevă de roduri înghețate.
Noi nu vom fi iertați de cât de ce-a fost ieri
Căci am făcut păcatul întreg, nu jumătate.

Venind acum la mine, ai numărat pe scară
Pe fiecare treaptă o zi ce a trecut,
Amantă obosită, aici ca și afară
Carnea e rece-acuma și gândul tău e mut.

Repeți o mângâiere cu buze osândite,
Vai, buzele pe care eu le-am simțit povară
Când prima dimineață le-a răcorit, topite
De rana istovirii păcatului de seară.

În șoldul tău păcatul e sterp și obosit
Și mâna ta e rece și pasul e zorit.
Eu știu o altă mână, ce nu a mângâiat
Nici când o frunte caldă de soț sau de amant.

Hai, du-te, căci mi-e teamă să nu rămânem azi
Cu-osânda din păcatul ce vom începe mâine.
Afară s'a pornit o rugăciune'n brazi
Și zorii'ncep să treacă în taină — vin și pâine.

ETERNITATE

In ochi ai cerul meu deschis
In sâni : păduri cu roduri pline.
Când te-ai născut în paradís
Dorit-ai tot pământu'n tine.

Dușmanii mei nu te-au invins,
Strămoșii te-au iubit pe rând,
Și din dorința unui vis
Eu sunt destinul unui gând.

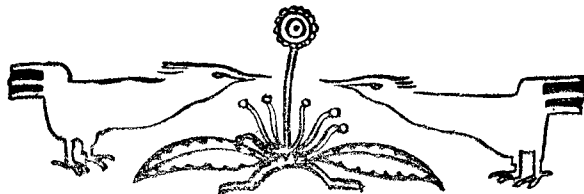
Căci toți cei morți, — din fructe coapte
Au adunat nădejdi în vine
Să te învingă 'n miez de noapte.
— Și-atuncia m'au creat pe mine.

FĂNTÂNĂ

Popas de gânduri albe și preumblări de vise
Isvorul iscodește, povești încă nescrise.
Din bălării mă strâng și'n apa ta răsar,
Fântână părăsită la margini de hotar.

S'adap'amiaza'n tine și zorii'n tine sorb
Și roua Dumnezeu din tine o adună
Și vântul obosit, vine mereu să-ți spună
Că a'tâlnit pe-o stradă pe cerșetorul orb.

Chiar și Christos din crucea la margine de drum
S'a coborît și vine — o să ajung'acum
Și-aduce după El un roiul pierdut de-albine.
Fântână! Să-i vorbești odat' și despre mine.

P O E S I I

DE

OLGA CABA

NEPUTINȚĂ

Totul vorbește despre trecut pe acest țărm de mare
Deschis spre ceruri sonore de argint.
Cântul nimfelor
Intârzie încă în spiralele scoicilor albastre.
Trei mii de ani,
Trei mii de porți de bronz masiv
Inchise 'n urma mea.
Aș vrea să despică tăcerea nopții 'nalte
Cu un strigăt, ca să tresară,
Sub vălul lor de ceață,
Stelele.
Dar vocea-mi înăbușește și moare
Ca un fluture, ce și-a zdrobit fragilele-i antene
De un imens perete de cristal.

U R S I T Ă

Cine te-a descântat din vraja umbrei
Unde cu grele-pleoape-adoarme vântul
Din spicele tăcerii s'aduni cântul,
Tu, care te-ai privit în sticla lunii?

Bobocii 'n palme nu ți s'au imbiat?
Corole străvezii nu te-au adăpat
Cu limpezimi de stea? Ca umbrele, cândva,
Cine în somn te va mai legăna?

Ci te-ai desprins cu pletele din sălcii
Sandalele albastre ți le-ai încheiat
Părea că 'n visul pașilor ai și uitat
C'asa a plecat și sora ta pe drumurile morții.

STILUL „BIEDERMEIER“

O PROBLEMĂ DE ACTUALITATE ÎN CERCETAREA ISTORICO-LITERARĂ GERMANĂ

DE

FILOMELA BRĂTIANU

De când așa numita „Stilkunde“ acea pătrundere în cunoașterea stilului a fost pusă cu metodele sale în serviciul cercetărilor literare germane, nici o problemă de acest gen nu a stârnit atât interes și nu a fost atât de potrivită de a fi interpretată din punctul de vedere al ideologiei naționale și în felul noului spirit din Germania, cum s'a întâmplat cu stilul „Biedermeier“.

Volumul 36, numerele 2 și 3 din 1935 al revistei „Dichtung und Volkstum“ prezintă o mult interesantă și bogată colecție de studii scrise de însemnați înțelegători ai stilului explicând într'un mod neobișnuit până acum esența și natura acelei epoci germane denumită mai întâiu ironic „Biedermeier“, păstrând apoi acest nume ca epitet al unei vremi cu un aspect deosebit. Nu numai numele care iscălesc aici ne îndreptățesc a alege acest volum al fostei reviste „Euphorion“ ca cel mai bun izvor de lămurire, dar și faptul că apare ulterior atâtor discuții literare face autorilor posibilă o sinteză și o capitulare, o selecție și o atitudine critică față de tot ce s'a spus în această privință. Apoi autoritatea lui Hermann Pongs, finul și scriitorul interpret al literaturii, și cunoscător adânc al metodelor de înțelegere a stilului, al cărui nume semnează chiar două din lucrările cele mai de seamă din acest număr, ne este o cheazășie pentru elucidarea susnumitei probleme. Vioiciunea în discuțiile și disputele care s'au încins în jurul acestui subiect, este explicabilă dacă ne gândim în primul rând că și știința are metodele ei, apoi că toată criza din istoria literaturii germane, despre care în ultimii ani s'a scris atâta, și despre care s'a vorbit și mai mult decât s'a scris, nu a fost altceva decât lipsa de subiecte noi pentru învățații dornici de lucru. Era un fel de șomaj din lipsa unor materii prime. S'a căutat a se rezolva criza atuncea rafinându-se și prelucrându-se materialul lucrat în alte feluri. S'au discutat hotărît, și aplicat diferite metode din știința literaturii, până s'a ajuns a se

crea o metodologie proprie acestei discipline. S'a arat câmpul literaturii pe unde era mai neumblat și atunci a ieșit la modă cercetarea secolului al 17-lea cu acel nou cuvânt magic de „baroc“ a cărui noțiune a fost întrebuințată mai întâi de Croce pentru desemnarea unui stil literar. De când preocupările de stil au primit un loc central în știința literaturii germane, s'a observat un fel de liniștire a crizei, un fel de învingere a ei. Astăzi, când se întrebuințează expresia de „Biedermeier“ care până acum aparținea vocabularului științific al artelor, pentru a denumi cu ea o epocă a literaturii, nu putem vedea în acest lucru altceva decât o analogie germană la aceea ce s'a făcut cu noțiunea „barocului“. Și cu toate că în miezul discuțiilor din Germania stă întrebarea dacă această nouă intitulare a unei epoci literare este permisă, pentru cei din afară de granițele Germaniei este mai interesantă noua interpretare care se dă acestei epoci din punct de vedere al noului naționalism, și mai este interesant să asistăm la lupta ce se dă pentru o nouă valorificare etică a omului din „Biedermeier“ ca strămoș al burghezului german de astăzi, luptă ce se mai dă pentru o purificare a celui nume de burghez, care pe la sfârșitul secolului trecut și apoi în secolul nostru a fost încărcat de ocară și disprețuit nu numai de boema artistică ci tot atât de pătura intelectuală cât de ura proletară. Observăm bine această tendință nemărturisită prin care Hermann Pongs mai cu seamă realizează o nouă directivă în educația poporului prin demonstrarea a ce este înalt și bun în valorile germane din istoria trecutului cu voință compromisă. În noua interpretare a burghezului german în chip de „Biedermeier“ pe care-l cotează egal cu „Biedermann“ Pongs reușește cu multă iscusință să „schimbe o poreclă în renume“. Arta aceasta destul de grea de a curăța o noțiune sau o trăsătură caracteristică germanului de prejudecăți și bănueli înrădăcinate, a mai practicat-o Pongs cu vădit succes în cartea sa „Krieg als Volksschicksal im deutschen Schrifttum“ a cărei apariție am semnalat-o mai demult. Înainte însă de comentări ori de o critică anticipată este mai necesară o punere la curent cu acea desfășurare a lucrurilor care a făcut dintr'un cuvânt o discuție, iar apoi mai multe dispute în jurul întrebării dacă un „Biedermeier literar“ poate exista ca noțiune de istorie a literaturii. Căci la început a fost un cuvânt, „o vocabulă“ cum o numește v. Grolman în articolul său din acelaș volum intitulat „Biedermeierforschung“ unde trecând în revistă toată cercetarea „Biedermeier“-ului, într'o atitudine radicală îi critică și metodele și rezultatele. Problema s'a ivit astfel:

Profesorul Kluckhohn, ținând în 7 Octomvrie 1927 o conferință la Danzig despre influențele romantismului în cultura secolelor 19 și 20, a făcut propunerea, ca prima generație post-romantică să fie caracterizată în literatură cu numele de „Biedermeier“. Aici a fost pentru întâia oară că acest cuvânt, care exprimă o noțiune de stil arhitectural, stil de interior, de mobilă și costume, s'a aplicat unei epoci literare. Deoarece această propunere a fost în parte rău înțeleasă, pentru a evita confuzii, Kluckhohn își publică în anul 1928 conferința în „Zeitschrift für deutsche Bildung“ unde se vede bine cu câtă precauție s'a exprimat. Dar odată această expresie fiind rostită, ea este întrebuințată de alții fără nici o ezitare! În anul 1930 scrie Weydt o carte despre Anette v. Droste și Stifter, iar în 1931 Majot una despre scenă și marionetă, unde nu se mai păstrează nici o rezervă în întrebuințarea expresiei de „Biedermeier literar“. Dar și mai frecvent apare acest cuvânt prin reviste, care lucru se vede că a înciudat pe unii specialiști în literatură căci în 1931 apare în Germanisch-Romanische Monatschrift o aspră critică în potriva lui Weydt, semnată de Iosef Düniger declarând sus și tare că după părerea sa noțiunea de „Biedermeier“ ar fi imposibilă pentru caracterizarea faptelor literare. Dela această contradicție disputele au continuat prin cărți și reviste. Totodată sfera noțiunii acesteia s'a amplificat tot mai mult. Deși Weydt într'un articol din Deutsche Viertelsjahrschrift bate

puțin în retragere, scriind că acest nume a fost dat mai mult de formă, că este numai „ein Verabredungsnahme“ el se ocupă totuși a explica tipicele caracteristice ale Biedermeierului literar în „Sammeln und Hegen“, după ce Kluckhohn rostise mai de mult cuvântul „Resignation“ pentru a caracteriza atitudinea față de viață a omului din Biedermeier. Expresiile mai sporesc odată cu apariția cărții lui Bietak tratând despre Biedermeierul austriac unde subliniază ca ceva propriu aceluși timp tensiunea între ideal și realitate „Widerstreit zwischen Ideal und Wirklichkeit“. Apoi iarăși Weydt, aduce o încadrare cu totul nouă a întregului element Biedermeier, vorbind despre un clasicism al acestuia „Klassik des Biedermeiers“, formulare pe care o s'o întâlnim oarecum corectată la H. Pongs. În timpul din urmă, pe când se pregătea acest volum al revistei „Dichtung und Volkstum“ a apărut numărul din Ianuarie 1935 al revistei. „Deutsche Vierteljahrschrift“ unde Kluckhohn și adepții lui din școala austriacă rezumă rezultatele cercetărilor de până acum făcute în această direcție. Rezultatele din amândouă revistele, deși pornind din diferite puncte de vedere, nu se contrazic. Și chiar dacă v. Grolman cu spiritul său de contrazicere atacă tot sistemul acela de etichetare fără idei noi veritabile, mai hotărâtoare sunt părerile lui Hermann Pongs. Acesta nu neagă aproape nici una din problemele sau rezultatele de până acum, dimpotrivă, prin puternica sa documentare face mai verosimile cele mai dificile teze care s'au părut prea îndrăznețe poate numai din lipsa unei puteri de convingere a celor cari le-au pus. O singură tendință din tabăra lui Kluckhohn este combătută de Hermann Pongs, acea părere care exclude orice artă mai măreață din Biedermeier. Mai cu seamă în studiul său despre elementul demonic din literatura epocii Biedermeier „Ein Beitrag zum Dämonischen im Biedermeier“ Pongs cucerește pentru capitolul Biedermeier nu numai întindere ci și adâncime, pătrunzând cu adâncă pricepere într'o problemă care a fost numai timid atinsă. Chiar și v. Grolman crede că atragerea elementului demonic în acest capitol sau prezența lui Keller aici ar constitui cele mai flagrante contraste. Se întâmplă multora dintre învățați că pentru a face loc părerii lor, cred că trebuie să combată neapărat părerile altora chiar atuncea când ele pot foarte bine sta alături completându-se. Astfel v. Grolman vrea să explice întreg timpul Biedermeier cu trăsăturile sale ca o consecință a marelui eveniment de întorsătură istorică, a acelei groaze dela Berezina, „der Schreck von Berezina“. Nu neagă Pongs nici valoarea acestei vederi ci o încadrează împreună cu celelalte teze și probleme în marele său studiu de sinteză pentru a ajunge în sfârșit la o nouă problemă mult mai mare decât toate de până acum. Chiar începând cu titlul primului studiu „Zur Bürgerkultur des Biedermeiers (Bürgerklassik)“ acel cuvânt pus în paranteză este mai curând o subliniere decât o rezervă dând dela început problemei un orizont mai larg de desfășurare, și conține o energică ridicare spre o mai mare amploare a acestei epoci, a cărei existență în literatură a fost pusă la îndoială. Se mai indică în acest cuvânt „Bürgerklassik“ noua valorificare a noțiunii burghezului care legat de un termen cu greutate cum este „Klassik“ crește valoarea acestei noi formulări armonioase și ca sonoritate. Studiul lui Pongs este o dovadă în mic de cât de prețioasă unealtă este spiritul cult în luptă pentru orice cauză. Ca printr'un farmec Hermann Pongs ridică pe burghezul din Biedermeier la o înălțime etică uimitoare, îi identifică substanța cu tot ce este mai veritabil german, neschimbat și netrecător până în prezent; cea dintâi apreciere modernă a stilului „Biedermeier“ o găsește Pongs în cartea lui Rosenberg „Blut und Ehre“ și citându-l pe acesta pare a pune dela început epoca aceasta nou intitulată sub auspiciile noului Reich. Cititorul lui Rosenberg, ar rămâne fără o prea mare putere de convingere dacă Pongs nu-i dădea suportul din trecut și prezent, numind acel stil burghez păstrătorul unei etici care a ajutat pe germanul de astăzi să învingă toate încercările din și de după războiu prin voința unei culturi de

o înaltă puritate în legăturile familiare, de un înalt simț al cinstei și datoriei. Pongs le spune toate acestea cu o calmă și convingătoare obiectivitate, și săvârșește cu toate mijloacele documentării ridicarea stratului burghez la un înalt prestigiu. Se înțelege că acei burghezi aveau cu totul alte predispoziții decât nobilimea, și arta lor era, în primul rând, de natură etică așa cum vede Moeller van Bruch acel „Preussischer Stil“ în care trăește un „spartanic clasicism german“. Purtătorii voinței de unire a poporului german nu au fost nici principii mici nobilimea, ci burghezii, după părerea sa.

Ceea ce lărgeste neașteptat de mult cercul problemei este întrebarea de clasicism în timpul „Biedermeier“ cum o pune și cum răspunde la ea Pongs. În felul cum după arhitectura exuberantă din baroc și rococo urmează o economie a formelor, statică liniștită ca stil clasic germanizat, totașa din literatura clasică germană două opere fac primii pași în popor: Hermann și Dorothea aducând un cântec de mărire burghezului ca „celulă generatoare a poporului“ iar Wilhelm Tell slăvind pe „burghezul eroic“ liniștit care devine erou atunci când trebuie să-și apere avutul. Acest tip de brav, format de spiritul poporului, este numit de Schiller „Biedermann“. După această primă reabilitare istorică a burghezului, Pongs întrebuițează apoi cu multă iscusință cuvintele și epitele foarte adecuate terminologiei actuale pentru a caracteriza stări și fapte trecute. Astfel cântecele din Wunderhorn, sunt dintr'un strat burghez al „oamenilor de grup“ și în mișcarea din timpul romantismului Arnin este acela care are mai dezvoltat simțul pentru o „Volksgemeinschaft“.

De altfel pe Pongs nu-l interesează atât de mult psihologia vremii, cum apare pe primul plan în lucrările celorlalți colaboratori; el vrea o talmăcire a poeziei de atunci pătrunzând esența existenței ei. El vede din punct de vedere metodic alte teme în felul cum și-a pus Riehl problemele în a sa „Naturgeschichte des deutschen Volkes“ așa ar vrea el să se facă un fel de științe naturale ale burghezimii. Programul de artă de pe timpul acela este bine exprimat de Stifter în introducerea sa „Bunte Steine“ din care rezultă că arta și etica nu se despart ca ceva moralizator ci ca ceva existențial, nu ca resemnare ci ca supunere liniștită în slujba moralei, cinstei și culturai de familie.

Poate că numai cu aceste interpretări și documentări Pongs n'ar reuși să convingă pe toți de valoarea și calitatea burghezului german care a fost prea mult compromis, dacă nu ar trebui să tragă cu atâta iscusință linii despărțitoare între acest cuvânt și nuanțele sale periodice, făcând deosebire între burghezul „Biedermann“ și între acel care este un „sozialer Philister“ sau „Spiessbürger“ ba chiar și cuvântul de „bourgeois“ este întrebuițat pentru burghezul capitalist. Toate aceste variante în expresie ajutau a șterge orice urmă învechită sau bănuială pentru a desvălui nucleul nobil care trăește în burghezul nobil german înrudit prin strânsa apropiere calitativă de țaranul german, cum susțin tezele dezvoltate de Riehl. În această înrudire cu forțele elementare din popor se găsesc rezervele de elemente demonice din care se alimentează literatura din „Biedermeier“. Luptele sufletești care rezultă de aici, complicațiile tragice pun sufletul acestor oameni la grele încercări. Cu abilitatea sa de a da noi cuvinte potrivit formulate, Pongs vorbește în acest loc despre un „Seelenernst des Biedermeiers“ sau „Bürgerklassik im grossen Sinne“. Deși von Grolman contestează înrubicarea lui Keller în acest capitol al literaturii, Pongs numește atitudinea față de viața a lui Gottfried Keller „eticul Biedermannului“ iar pe Wilhelm Raabe îl consideră ca pe cel mai curat poet al burghezimii. Cu această achiziție a lui Keller și Raabe, epoca Biedermeier câștigă și în timp o nouă și mare dimensiune. Dintre lirici îi plasează aici pe cei mai de seamă dar mai ales pe aceia care au în ei ceva din așa numitul „Widerstreit zwischen Traum und Wirklichkeit“, cum îl are în mare măsură Mörrike. Dintre dramatici și-a ales pe Grillparzer ai cărui eroi sunt tipici reprezentanți ai eroismului burghez. Și pentru Grillparzer dispune Pongs de noi caracteristice con-

forme concepției moderne vorbind despre „der Adel des Dienens“ sau despre „das Gefuge des Menschen im Staat“.

Foarte interesante sunt explicațiile ce le dă Pongs arătând motivele care au compromis stilul Biedermeier până l-au adus la decadență. Etica omului Biedermeier împărțită între conștientul și inconștientul unei etici suprapersonale, determinată mai ales de tradiția familiei și strămoșilor, era mereu amenințată de a fi sguduită de forțele elementare, „demonice“. Ținuta aceea echilibrată, statică era de fapt rezultatul unor lupte sufletești care nu puteau fi susținute de oricine la înălțime. Astfel se face că apar diferite forme ale unei pseudomorale care compromit acest stil. Și mai târziu o pătură din acel element burghez foarte doritoare de cultură se depărtează de popor formând acea distanță a păturii de înaltă intelectualitate, o parte iarăși a decăzut în stratul numit „Kleinbürgertum“ dar în care au lucrat anonime și nevăzute concepțiile tradiționale de esență germană până în prezent. Pongs numește această continuă trăire „eine namenlose, unterirdische Nachwirkung des heimlichen Biedermeiers“.

Problemele pe care le indică Pongs la sfârșitul studiului său sunt în număr destul de mare și vor da ocazie diferiților specialiști în literatura germană modernă să-și încerce puterile tratând subiectele indicate. În final însă indică o singură cale de a pătrunde structura spirituală a acestei culturi, studiarea sciziunii dintre concepția despre viață la Hegel și Schopenhauer. Nu ne îndoim că enunțarea acestei probleme din făgașul istoriei spirituale este în același timp enunțarea unei opere mai mari în pregătire și ne așteptăm la un volum nou după cum e obiceiul lui Hermann Pongs să-și desvolte studiile sale mai târziu în cărți și în cărți interesante. Oricum ar fi, studiul acesta despre cultura din Biedermeier deschide orizonturi largi și după el nu mai încapă nici o îndoială că există o epocă „Biedermeier“ în istoria literaturii germane. Există însă în același timp și posibilități de exagerare a valorilor puse sub noua egidă și chiar și obiectivul Hermann Pongs arată în unele locuri o bucurie de a acapara cât mai mult câmp literar pentru noul capitol.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

INDIVIDUALITATE ȘI COMUNITATE

Desigur că la prima vedere se vor întreba mulți de ce *individualitate-comunitate* și nu *individ și societate*, termeni consacrați de tradiția sociologică. Răspunsul e foarte simplu: pentru că individ-societate sunt realități iluzorii, mai precis, irealități, din punctul nostru de vedere. Perspectiva din care privim aici lucrurile nu e nici sociologică, nici sociologistă, ci *reală*. Nu sacrificăm realitățile de dragul sistemului sau pentru înlănțuirea logică a noțiunilor, devenite apoi plumb pentru avânturi și ceață pentru vedere, ci *privim fața socială a vieții*, care trebuie să rămână tot viață în esențialitatea ei. Transfigurarea într'un fel sau altul al vieții, în sens estetic sau moral, religios sau social, nu trebuie să însemne supraevaluarea sau autonomizarea părții în dauna *totului*. De această greșală s'a făcut vinovat întreg secolul al nouăsprezecelea. Din acest motiv s'a ajuns la fragmentare, atomizare și mecanizare, încercându-se a se reduce, pe o cale sau alta, o realitate la alta, sau invers, încercându-se a se scoate una din alta. Aspectul istoric al problemei care ne preocupă, indiferent că pornim dela *atomul* lui Democrit, *individul* lui Hobbes sau *constrângerea socială* a lui Durkheim, este o pildă grăitoare în această privință. Fără a ține seama de punctul de mănecare, o poziție *extrem-individualistă* ori una *extrem-colectivistă*, ajungem, făcând rezervele și distincțiunile necesare, la același rezultat: *încercarea absurdă de a reduce două realități ireductibile la același numitor comun*, fie că-i numim individ, fie că-i zicem societate. Conform unei credințe false, că între cele două noțiuni există raporturi de implicație geometrică, s'a practicat secole de-a rândul procedeul, i-am putea spune vrăjitoresc, de a scoate un termen din celălalt sau de a reduce o noțiune la alta. Dacă privim senini, fără pasiunea tulburătoare a sistematizării artificiale, constatăm că cele două *realități sunt ireductibile* și că nu e deloc nevoie să le reducem pe una la alta sau să scoatem pe una din cealaltă. Această afirmație se poate susține cu un mare lux de argumente. Evi-

dența ei însă este așa de elocventă că orice insistență ni se pare inutilă.

Dacă punctul de vedere se schimbă, termenii (și conținutul lor) trebuie să fie, în mod fatal, alții.

Vom folosi, prin urmare, termenii *individualitate-comunitate* și nu *individ-sau individualism-societate*. Iată de ce:

Individualismul este o suprastructură caducă și superficială, născută din țesătura unor interese particulare. Fără puțința de a vedea realitatea și rostul comunității, individualistul își urmărește, cu ferocitate, interesele lui înguste. Imbuibat de o libertate nelimitată, grație căreia poate să-și permită toate exagerările și nelegiuirile, el adulmecă pretutindeni prada instincțelor sale de acaparare. Individualismul, sub toate felurile lui de manifestare, încurajează egoismul și agonisirea ilegală de bunuri. El este dela început negarea comunității. Nevăzând decât interesele lui strâmte, individualistul este în conflict permanent cu societatea. Nu importă aici dacă dușmănia este latentă sau deschisă. Pe o cale sau alta, individualismul minează temelia colectivității. În ordine politică, individualistul este cel mai înverșunat potrivnic al statului. Profită de toate privilegiile și garanțiile pe cari statul i le pune la dispoziție, se sustrage însă, în mod sistematic, dela datorie și răspundere. Munca cinstită și productivă este înlocuită cu *chiulangismul*, libertatea și responsabilitatea cu *anarhia*. Aceste constatări nu se referă numai la o anumită formă de stat.

Etica politico-socială a statului individualist prezintă aspecte ciudate și nesănătoase, pe cari le-am semnalat altădată. Ceeace vreau să accentuez acuma este faptul următor, ale cărui consecințe de ordin politico-social sunt dezastruoase: *cetățeanul crescut într'o mentalitate individualistă, ceea ce înseamnă anarhică și iresponsabilă, duce cu sine toate obiceiurile și deprinderile, câștigate în familie, în școală, pe stradă sau în societatea cu același caracter, în posturile de răspundere pe cari le ocupă*. De aici

abuzurile, corupția, iresponsabilitatea și imoralitatea la cari asistăm.

Dacă acesta este profilul individualismului, nu prea depărtat de el este acela al societății, care se dezvoltă în climatul lui. Toate relele și neajunsurile pe cari le-am constatat mai sus, considerându-le ca specifice individualismului, le putem repeta, pe alt plan, și în ceea ce privește societatea. Ca și individualismul, la al cărui iureș asistă, societatea se întemeiază pe interese superficiale și numai aparent reale. Intre membrii ei nu există coeziunea și comuniunea izvorite din afinitățile și interesele comunitare. După cum în cazul individualismului insul este potrivit insului, în societatea bazată pe diversele forme de manifestare ale individualismului, insul este dușmanul societății și invers. Intre cei doi poli ai vieții sociale, prin urmare, nu există acțiuni convergente și centrifugale. Individul și societatea sunt două entități etern separate, căutând fiecare a se desvolta în direcții cu totul opuse. Individul desintegrat din societate luptă împotriva ei, după cum societatea, în rândul ei, își apără egoismul ei, prin sacrificarea individului. Din acest motiv, raporturile dintre stat și individul izolat se înăspresc tot mai mult. Mai cu tare seamă când statul apără interesele unei anumite clase. De aici, toate nenorocirile și neînțelegerile determinate de *etica politico-socială* a statului față de individ și a acestuia față de stat.

În fața acestei situații, care ar putea fi caracterizată printr-o inepuizabilă înșirare de analize și exemplificări, este ușor de înțeles de ce milităm pentru schimbarea termenilor și a punctului de vedere, apropiindu-ne, prin aceasta, de adevăratele realități sociale.

Este un fapt de experiență curentă că viața se stilizează, pe plan social, în două forme vii: *individualitate-comunitate*, între cari nu există raporturi de implicație geometrică, așa cum s'a crezut și se mai crede, ci raporturi de reciprocitate și participare.

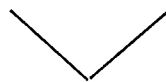
Privit în această lumină, raportul între cele două realități sociale deschide perspective nouă asupra lucrurilor. Individualitatea și comunitatea apar ca forme întregitoare una pentru alta. Datorită afinităților comunitare, cari alcătuiesc esențialitatea, substratul anonim și metafizic al vieții, cele două elemente cresc unul pentru altul și unul prin altul. Numai aparent acțiunile lor par a se desfășura în direcții contrare. Mai precis, unitatea lor indestructibilă este garantată de dualismul lor congenital. Un dualism dialectic, în ale cărui cuprinsuri apariția unei fețe a realității atrage după sine în mod implacabil cealaltă față. Ceea ce unifică și viețuiește cei doi termeni ai planului social de existență este *puterea generatoare a afinităților comunitare*, fondul intim și adânc al vieții. Aceasta nu înseamnă deloc uniformizare. Caracterul anonim și original al afinităților co-

munitare, din care izvorește sentimentul metafizic a existenței, este forța generatoare a tuturor formelor sociale. Identitatea lor nu este sură și sterilă. Putem vorbi mai de grabă de o *unitate multiplă* decât de identitate. Datorită afinităților comunitare, cu tot izul și toată prospețimea puterilor originare, cele două realități, comunitate-individualitate, își păstrează toate semnele distinctive, participând în aceeași măsură la viața socială. Structurile și suprastructurile vieții sociale însă nu se urzesc numai din individualități sau numai din comunități, nici din contopirea amândorora, ci din *participarea lor, din raporturile lor de reciprocitate*. Ceea ce înseamnă că cele două realități nu se disolvă într-o masă sură și amorfă de îndată ce vorbim de viața socială, mai potrivit de *viața comunitară*, ci, păstrându-și fiecare particularitățile sale ontologice, participă din plin la manifestările de grup. Gândiți-vă, prin comparație, la mersul dialecticei hegeliene.

Pentru felul nostru de a vedea, cele două puteri creatoare ale vieții sociale, individualitate-comunitate, cresc din același pământ anonim și hrănitor și își întind brațele spre aceeași lumină. Sunt gemene și variate, ca mâinile și frații.

La o anumită altitudine a procesului de participare, calitățile proprii fiecărui termen se suspendă, fără a se dizolva, apărând în planul dialecticei noastre sociale (să nu se uite că suntem încă pe planul dialectic al raporturilor) termenul al treilea sau final, ca cel mai corect, mai plin de semnificații și mai bogat, *viața comunitară*. Schematic am putea înfățișa astfel lucrurile:

Individualitate-Comunitate

Viața Comunitară.

Destgur că forma supremă a vieții comunitare este *Statul*. Vom vedea mai la vale în ce lumină se prezintă, după concepția noastră, raporturile dintre Stat, ca întrupare supremă a aspirațiilor comunitare, și individualitate.

Pentru că viața comunitară să înflorească e necesar ca *legile individualității* să se armonizeze cu *legile comunității*. Pentru înțelegerea acestei afirmații, cu rosturi puternice pentru întemeierea felului nostru de a vedea, e bine să ne înțelegem asupra noțiunii de *lege*. Cea mai potrivită definiție, pentru poziția noastră, ni se pare a unui tânăr gânditor german: „Jenes Gesetz ist nicht eine begriffliche angebbare Formel, sondern eine persönliche lebendige Kraft, die in jeder Weltstunde der eigenen Deutung bedarf“.

Prin urmare, nu e vorba de a împăca noțiuni, abstracțiuni sau formule conceptualiste, ci pulsațiile vieții, puterile vieții, propriile ei articulații, pentru care fiecare *ceas al lumii* găsește alte tălmăciri.

Și-acum, să vedem cum se realizează *frumosul* compromis între legile individualității și cele ale comunității.

Aici accentul esențial cade pe *ideea de sacrificiu* din ambele părți. *Voința de sacrificiu* naște numai acolo unde *conștiința misiunii* e vie. Și este natural să fie așa. Te sacrifici din prisos și generozitate ca zeii sau eroii și din porunca destinului, care-ți despică drumul misiunii. Sacrificiul este privilegiul celor tari. Cei mărunți și meschini nu cunosc tăria poruncilor lui. Sacrificiul e fecund numai când conștiința misiunii individualității coincide cu cea a comunității. Numai astfel asistăm la acte de eroism măestos și gratuit, ca tot ce e tragic și frumos în lume. În majoritatea cazurilor însă legile vieții urmează cursul dictat de puterile interioare, de poruncile sângelui și ale sufletului. Ele fac din individualitate interpretul inspirat al aspirațiilor comunității, dând formă și expresie tumultului masiv și clocotitor, iar din comunitate ecoul tălmăcitorului ei. Astfel comunică fluidul unificator. Numai așa destinele, și odată cu ele misiunile, cari devin *Destin* și *Misiune*, se luminează și se întregesc.

Falsificatorii și speculanții idealurilor nu ajung niciodată aici. Se prăbușesc mai înainte în propria lor neputință și minciună. Ei nu au *perspectivă totalitară*, nici *viziune integrală*, ci sunt robii fragmentelor și sclavii parțialității. De aceea ei nu pot contraface destinul comunității decât pentru timp scurt.

Misiunea numai atunci e întreagă și strălucitoare când are caracter general: binele unei unități etnice, a unui popor, a unei națiuni, a umanității. Nu se poate favoriza o clasă în dauna alteia. Din nerespectarea acestui adevăr s'a ajuns la relele semnalate mai sus.

Scopul, prin urmare, nu este individul izolat sau clasa, ci omul și comunitatea, indiferent ce nume îi dăm. Numai în acest caz procesul de osmoză și armonizare se poate împlini. În acest fel se ajunge la *conștiința unității* și la *comuniunea de aspirații*. Se realizează cercurile concentrice și diverse ale vieții comunitare.

În sânul unităților comunitare, cari trebuie înțelese ca ierarhizări organice, — gândiți-vă la plante și animale, — raporturile se reglementează în funcțiune de *conștiința rangului*. Această conștiință nu e impusă din afară, grație combinațiilor arbitrare, politice sau de înrudire, ca în statul individualist, ci de puterile interioare ale fiecăruia, de destinul său. În acest caz, artifiциul și forțarea, neautenticitatea și falsificarea, corupția și jaful, imoralitatea și iresponsabilitatea tot atâtea calamități ale statului individualist, sunt eliminate dela început. Desferecată de complicații artificiale, eliberată de instinctele de parvenire și acaparare, viața crește mai simplu și mai radical, mai intim și mai monumental. Din piezișă și contrafăcută ce era, viața comunitară devine autentică și dreaptă.

Conștiința rangului nefiind impusă nici de vechimea sângelui, nici de forțele oculte ale capitalului, ci de puterile și capacitățile creatoare ale fiecăruia, duce în mod spontan la formarea ierarhiei organice, de care vorbiam mai sus.

În lumina considerațiilor noastre, *conducătorul* crește organic, ca planta din pământul cu musturi hrănitoare, din puterile generatoare ale poporului. Rangul său social, consfințit de valoarea lui, se impune cu tăria implacabilă a destinului. Cu cât rangul este mai înalt și conștiința lui mai vie, sacrificiul este mai mare și mai generos. În cazul conducătorului, generozitatea trebuie să fie zeiască și sacrificiul total. Mărimea lui i le impune! Iată de ce etica lui trebuie să fie *eroică*. Viziunile lui trebuie să fie dominate de figurile lui Prometeu și Empedocle.

O formă de viață comunitară asemănătoare s'a realizat odată, în Grecia antică. Unitatea statului elin era unitatea *Frumosului* din concepția platoniană, în care *Ideea de Bine, Adevăr și Frumos* participau la aceeași divină și ultimă lege. Toate legile omenești, spunea orgoliosul Heraclit, se hrănesc dintr'una dumnezească.

Aici participarea și unitatea sunt desăvârșite. Pentru a fi putut ajunge acest ideal, a trebuit acea educație (creștere, formare și instruire în același timp), pe care Grecii o numiau *paideia*, care urmărea dezvoltarea întregii personalități.

Legea supremă, la a cărei întrupare se năzuiește pe drumul suitor al formelor de viață comunitară, este *viața frumoasă* a comunității, în sensul antic al cuvintelor. Viața frumoasă, aici, nu înseamnă *estetism* sau *artă pentru artă*. Aceste formule au fost și au trecut. Suveranitatea ireversibilității este atotstăpânitoare aici.

Pe de altă parte, viața frumoasă nu se opune *vieții morale, și celei adevărate*. Atomizarea, fructul concepțiilor materialiste și mecaniciste, este superficială și forțată. Privind adânc și curat, fără intenții lătrunice, *întregul* ne apare evident și primordiale. Nu e vorba, așadar, de viața frumoasă a unui singur individ sau a unei singure clase. Aceasta ar fi tot ce poate fi mai străin de concepția noastră.

Legile vieții frumoase izvorăsc din *participarea la frumos*, în sensul plin și platonice. Acest frumos este adevăr și bine în același timp. Iată de ce *Viața frumoasă este totodată bună și adevărată*. Această viață deschide inimile și înalță cugetele. Cu cât este mai intimă și mai esențială, cu atâtea este mai rodnică. Cu cât poporul, statul sau cetatea sunt mai apropiate de poet, înțelept sau vizionar, viața frumoasă e mai intensă și mai reală. Participarea la aceeași esență, preaslăvirea aceluiasi zeu, preamărirea aceluiasi erou, unifică, înfrumusețează și transfigurează. Gândiți-vă la poetul antic, Homer sau Pindar, care-și recita poemele în mijlocul mulțimii. Comuniunea era mare și entuziasmul unanim. Viața frumoasă se întrupa

spontan și generos. Era plenitudine și revărsare, har și grație.

Dacă legea supremă este viața frumoasă, scopul ultim al vieții comunitare este formarea *Statului totalitar*, la a cărui construcție participă toți, cu aceleași drepturi și datorii. Stat totalitar nu înseamnă stat fascist sau corporativ. Compartimentarea vieții pe care cel din urmă o presupune este tot ce poate fi mai străin de concepția statului totalitar. În statul totalitar, participarea la viața comunitară nu este forțată, determinată de un dictator impus și susținut de cele mai multe ori de forțe, combinații și interese cu totul străine de interesele comunității. Trăsătura fundamentală a statului totalitar n'o formează nici *economicul*, nici *politicul*, ci *Statul* însuși, în *ipostază spirituală*.

Destgur că această afirmație nu se identifică unei absorbții totale a individualității din partea statului.

Pretutindeni lucrăm sub auspiciu considerațiilor de mai sus, păstrând echilibrul puterilor de sacrificiu din amândouă părțile. Etica justă a statului nu-i permite să împietzeze viața intimă a individualității. Cu cât comuniunea, participarea și conviețuirea sunt mai strânse, cu atâta *distanța și intimitatea* se păstrează mai bine. Sunt la mijloc legile vieții, cari se exercitează cu aceeași tărie și elasticitate în *dragoste* ca și în viața comunitară.

Privite din această perspectivă, raporturile esențiale ale vieții comunitare:

1. Raportul dintre conducători și conduși,
2. Raportul dintre individualitate și comunitate,
3. Etica individualității și etica statului, — apar transfigurate în lumina statului totalitar, a *statului de mâine*, ce va crește sub auspiciu *vieții frumoase, bune și adevărate*.

GRIGORE POPA

SPRE O ANTROPOLOGIE PARADOXALĂ

După ce citești volumul lui Ludwig Bauer, *Agonia unei lumi*, rămii — în ciuda convingerilor anterioare — cu un cumplit sentiment de oroare față de oameni. Tresari înfiorat la gândul că cea mai minunată creație a elanului universal, nu peste mult, va fi doar un dinte neînsemnat într'un uriaș angrenaj mecanic. Încredere în puterea spiritului, libertate de cugetare, frământări morale din ciocnirea cărora scapără scintila salvării, — toate se vor îneca în dens întuneric. Individualitățile își vor pierde relieful subjugate de greutatea anonimității sociale și de tensiunea clipei. Eul fiind socotit, de colectivitatea viitorului, ca cel mai aprig vrășmaș al ei, va cădea răpus fără nici o milă. Deasemenea orice act de independență „rebelă” se va pedepsi sălbatec. Lumea de mâine n'o să cruțe nici un mijloc cînd va vedea că pacea ei, pătată de sînge, e în primejdie.

Ludwig Bauer a scris o carte stranie, o carte aproape perversă în cruzimea ei. El a redactat testamentul unui eon și a schițat fizionomia hidă a celui ce va să vină, evident așa cum „obscurantismul... impenetrabil” al unui fenomen reprezintă i-a îngăduit.

Veridică sau nu, mărturisirea aceasta de-o neagră sinceritate a lui Bauer, asvirie încă o lovitură în creștet demnității spirituale a omului.

Nu trebuie să se uite că secolul al XIX-lea, pe lângă răsunațiile sale binefaceri tehnice cu cari se laudă la răscrucile drumurilor, a contribuit imens la umilirea omului. Și să nu vă pară curios că romantismul, în linia procesului ce ne preocupă, s'a alăturat curentului pozitivist. *Weltschmerz*-ul acela distructiv al romanticilor, oricîtă suavă frumusețe a născut uneori, incontestabil că a degradat ființa

umană, arătîndu-i cu nestăvilă generozitate, nimicnicia. Cît despre pozitivism, fără a i se anula unele merite, el a cules în urmă dezastru iremediabil. Pînă și morala a priponit-o cu otgoane subterane de alcătuirea primitivă a clanului.

Și-a venit apoi marxismul, cea mai brutală decapitare a personalității. Fericirea rezidă în infrastructura economicului. Religia și minciuna spiritualității sînt cauza tuturor relelor. Deci înlăturarea lor. S'a ridicat pe soclul vremii mistică materiei.

Dar uraganul reacțiunii a răscolțit vehement zarea: Nietzsche. Se formulă astfel cultul supraomului. Personalitatea, miruită cu aspre virtuți biologice, sparge lanțurile societății și se înalță pe creste uscate, supunînd-o. Indiferent de aspectul ei etic, opera lui Nietzsche e un superb cînt de slavă adus omului.

Despre un metafizician, de astăzi, care iubește superioritatea omului cu pasiune curată și fanatică, străduindu-se s'o fundamenteze filosofic, vreau să adun cîteva sugestii. Numele lui sună rusește: Nicolae Berdiaeff.

*

Gnoseologia săvîrșește o gravă eroare atunci cînd îi opune cunoașterii un obiect extrinsec. Obiectul cunoașterii se găsește în cel mai lăuntric miez al ei. Raționalismul elaborînd ideea obiectivării a anihilizat gîndirea omenească într'un relativism care mortifică orice avînt. Spiritul s'a frînt în nenumărate bucăți, pierzându-și organica unitate primordială. Iar aparența s'a substituit, nestingherită, realității ontice; abstractul vag și incoherent a luat locul concretului. Această răsturnare interioară de planuri a început să se deslănțuiască din momentul în care filosofia a

fost roasă de viermele unei sumbre gelozii față de știință. Cunoașterea filosofică, pentru a-și păstra autonomia cuvenită, trebuie să rămână străină atât de teologie cât și de știință. Autonomie nu în sens absolut, fiindcă asta ar fi o absurditate și o iluzie, ci în sensul contestării oricărei autorități exterioare. O experiență mistică, de pildă, trăită cu frenezie nu va putea fi alungată niciodată din câmpul spiritual al însului care a încercat-o. Ea există *real*; nimicirea ei ar necesita imposibilitatea nimicirii timpului. De aceea cunoașterea filosofică menținându-și independența, nu consideră această experiență ca un punct normativ așezat undeva în afara ei, ci se va contopi structural cu ea, o va imanenta adică.

Discrepanța acută dintre știință și filosofie iată care este: cea dintâi cercetează natura indiferent de om; cea de-a doua cunoaște totul în și prin om. Filosofia unește în spirit obiectul cu subiectul. Omul, întruchipare a marelui mister, își luminează șesii nedumeririlor numai prin el. Adevărata filosofie exclude obiectivarea științifică. De unde autonomia ei relativă.

Așa fiindu-i desemnată rotunjimea ei noțională, cunoașterea își concentrează razele asupra omului, ca astfel să despice în felii de lumină taina supremă.

Berdiaeff reabilitează omul. Nu omul ca nedefinită entitate psihologică ci ca deținător al Spiritului, ca existență ontologică. Prin el, cunoașterea stă în dreaptă legătură cu izvoarele autentice ale vieții. Cosmosul se umanizează. Antropologismul lui Berdiaeff are o vie nuanță transcendențială.

Gnoseologia germană făcând distincție între subiect și obiect degradează omul. Obiectivarea destramă viața și implică spiritul. Sursa acestei degradări sălăsluiește într'un uriaș viciu al concepției kantiene. Formele apriorice cari împiedică pătrunderea în numen nu sînt o soluție mulțumitoare dată problemei cunoașterii; ele nu izbutesc să depășească scepticismul acela disolvant împotriva căruia își îndreptase atacurile. Apriorismul kantian e foarte departe de realitatea om, ca individuațiune cognitivă creatoare. S'a ignorat un lucru: cunoașterea pornește din ineseși profunzimiile lăuntrice ale noastre și nu se abandonează unor urziri imaginative ca rațiune absolută, subiect gnoseologic, etc... E vorba aici de o doctrină antropologică pură, care nu conține nici o falsificatoare infiltrație sociologică sau psihologică în țesătura ei.

Omul nu-și dobîndește valoarea ontologică decît prin cunoaștere iar Dumnezeu în afara sferii umane este o infinită ficțiune. Teza coborîtă în discuție are o importanță covârșitoare, nebănuită pînă acum. Ea stă ca un simbure de foc în centrul problemei ontologice. Eu, ca om, [vreau să cunosc Spiritul din care sunt o fărîmă și cu care m'am înfrățit pentru veșnicie. Toate sborurile îndrăsnite către sensul ultim

plutesc în fluid spiritual, toate își zămîslesc elanul în om și se desfășoară în el. Subiect și obiect se identifică în aceeași substanță demiurgică. Cunoașterea lasă mult în urmă arbitrarul imperativ al obiectivării și mai ales scepticismul și relativismul. În schimb ea înzestreaază cu noui daruri bogate etica.

Nu ne interesează aici etica fenomenologică despoiată de istorism și cu țelurile orînduite în lumea esențelor. Metoda fenomenologică utilizează și ea criteriul raportării la *ceva*. Ceeace nu convine din capul locului cunoașterii spirituale. Spirit înseamnă libertate nemărginită. Noua etică înaintea de orice are o mare mistune creatoare. Va plămui în chip liber universul valorilor. Rolul ei tradițional de a înșira pînă la exasperare norme morale seci și stereotipice e trădat. Primatul îl stăpînește acum aprecierea creatoare.

Berdiaeff crede cu ardoare imensă într'o etică a transfigurărilor spirituale, care constituie în același timp o acerbă critică a conștiinței pure. Din ramura-i principală, se desprinde în mod firesc caracterul ei profetic. În măsura în care stabilește comandamente teoretice, etica își formează o vastă rețea de aderențe cu practica. Valoarea e privită ca o forță, ca o potențialitate energetică.

O întrebare chinătoare ca un blestem se ivește: unde rezidă originea diferențierii dintre bine și rău?

În deobște, etica s'a plasat în lăuntru al acestor două concepte. Pe Berdiaeff însă nu-l torturează binele și răul ca abstracțiuni noționale. La el accentul greu cade pe genealogia moralei, pe chiar fazele de diferențiere.

Întrebarea pusă mai sus străpunge ca un fier roșu analiza întreprinsă de metafizicianul rus. El pleacă la drum dela constatarea unui paradox al problematicii etice. Anume: se îndoiește dacă bine e aeeva bine. Cu acest toiag al incertitudinii în mînă, străbătînd cu el bolțile cerești și terestre ale gândirii, — îi-e imposibil să cîștige o poziție exterioară evaluărilor morale. Diferențierea perzistă. Nedumerirea se limpezește numai dacă socotim criteriul binelui și-al răului simbolic, nu ontologic. Moral și imoral, inferior și superior — sînt doar simboluri universal valabile; corespondențe ale spiritului în lumea noastră. În viața ființei originare nu se găsesc deosebiri. Treccerea dela coordonatele simbolice în inima realității ține de menirea etice.

Morala e condiționată de libertate. Deci etica devine, la Berdiaeff, filosofia libertății. Experimentată, ea se infundă în tufișul des al celei mai crîncene tragedii. Libertatea de a săvîrși bine, neexcluzînd posibilitatea săvîrșirii răului, rezumă însuși tragicul destinului omenesc.

Noțiunea de tragic ocupă loc de frunte în concepția cugetătorului rus. Confundîndu-se cu substratul vital al etice, această noțiune cucerește un ne-

limitat front intern care transcende binele și răul? Libertate, para-ox, tragic, — iată trei cuvinte mari care cuprind în brațele lor de vilvătae lumea. Ele nu pot fi neglijate; conținutul lor se cere trăit cu intensitate.

Salvarea? Da, salvarea e o adâncă realitate; fără ea viața se preschimbă într'o baie infernală de chinuri.

Îmi place neînchipuit de mult la Berdiaeff stilul exclusiv metafizic în care gîndește. Nu înțelegi la el măcar o pagină unde contribuțiile disciplinelor pozitive să fie luate în samă. Raționamentele se în-lănțuiesc impecabil — ca inelele unei vertebre —; n'au însă nici un contact organic cu materialitatea ambiantă. Berdiaeff pretutindeni se străduiește să des-văluie vina de diamant a sensului prim. Unele sale de sondaj sînt ideile, cari în cosmosul lor imaterial își însușesc eficacitatea prin dialectică. O dialectică pură ce înfrînge în tiparele ei întreg universul. De-aceea Berdiaeff se consideră descendent direct al lui Hegel. În cărțile sale te izbești deseori de probleme cari îți par învăluite într'o impenetrabilă coajă de mister. Urmează cîteva speculații de-o splendidă subtilitate logică și totul s'a lămurit ca prin farmec. Cheta vrăjtită a tainelor a fost găsită...

Ca niciodată puțința aceasta de vraci al dialecticii a căpătat relief mai viu, acum cînd scrie despre originea binelui și-a răului în lume.

Distincția etică în chestiune are un suport profund: ea se sprijină pe tematica raportului dintre Dumnezeu și om. Dacă Dumnezeu a zămislit omul, scobindu-i pe frunte crucea de singe a libertății, — și dacă libertatea naște la rîndu-i răul, atunci Dumnezeu își asumă sieși o cruntă responsabilitate. Fiind atoateștiutor și avînd limpede viziunea viitorului, ar rezulta că el a declanșat drama cosmică dintr'o capricioasă plăcere sadică, dintr'o exigență gratuită de-a se juca, asemenea unui copil — cu focul. Ipoteza e deadreptul absurdă. Ea se identifică pe deplin cu încercarea de raționalizare a misterelor. Și teologia își sdruncină pilonii de susținere.

Cî calea deslegării e alta. Valoarea vieții se determină prin disimularea misterelor. Aproximativă înrudire între Berdiaeff și Blaga. Rațiunea îndată ce se lovește de zona înegurată a misterului devine inoperantă. De aici înainte mitul și simbolul au suverană înțefitate. Așezate în chipul acesta datele discuției, e lesne să întrezărești feștea la liman. Dumnezeu nu este creatorul libertății. Libertatea își are obîrșia într'un abis preontologic, în acel neant originar căruia blîndul Maister Eckart i-a zis *Gottheit* iar Boehme *Ungrund*. Responsabilitatea de adineaori dispăre. Derivînd din libertate, răul se află prin urmare în dependență piezișă de Dumnezeu. Izvorul său primordial e neantul. Prestigiul integru al teologiei s'a restabilit.

Atribuindu-se răului o realitate ruptă din însăși

vastitatea abisală a libertății meonice, mințile abile dar scutite de harul pătrunderii au clădit teze cari întesc toate către cea mai barbară umilire a omului. Berdiaeff le demască, grav și sever, falsitatea. Existența răului însemnează că omul posedă zestrea unei prodigioase libertăți; el poate să se revolte împotriva propriului său creator. Nu umilire așa dar, ci imnică înălțare în regiuni transcendente.

Orice în univers are o origine răspîcată afară de libertate. I s'a acordat sălaş acel indefinitisabil *Ungrund* în care firele gîndirii se încilcesc în tenebre sortite să nu fie niciodată străpunse de sulțele luminii. Libertatea e ceva necreat. Ea precede ființa.

În linia premiselor orînduite, ideia teologiei catafatică despre un Dumnezeu static, lipsit de energie activă, se vădește ca șubredă ficțiune. Planul creatural al existenței se concepe numai ca fiind plăsmuit de forța Divinității. Procesul acestei plăsmuirii a străbătut o serie de faze la cari a luat parte militantă Dumnezeu. Dumnezeu își are viața lui tragică al cărei început e împlîntat în simburile meonic al libertății, de unde ies fără sfîrșit toate suferințele devorante de pe această, poetic botezată, vale a plîngerii.

Psihologia divină acoperă pînă în cele mai îndepărtate colțuri cîmpul lăuntric al tragediei libertății, tragedie paradoxală în accepția gravă a cuvîntului. Concluzia: libertatea plutește streină de categoriile noastre conceptuale, filonul ei demonic sfredelînd miezul sufletului omenesc. Ea singură nu se va orienta spre bine, — fiindcă nu cunoaște nici binele nici răul. Un impuls trebuie să-i croiască făgașul. Ceeace este tot una cu necesitatea intervenției divine prin întruchiparea în Fiu. Și cu asta pipăim punctul de discordie între creștinism și celelalte religii, descoperindu-i în același timp nouțatea.

Mitul prăbușirii aparține exclusiv creștinismului. Întrebarea ce se iscă împinge analiza lui Berdiaeff în mijlocul unei probleme rezolvată de Biserică prin dogmă. Totuși el încearcă o descifrare logică. De ce omul n'a preferat să-și continue traful în starea aceia edenică de desăvirșită înconștiență vegetativă, pe care i-a oferit-o cu largă dărnicie Paradisul? De ce a ales el după o scurtă durată de fericire calea cu ghimpî a frămîntărilor? Starea aceasta, răspunde Berdiaeff, nu putea dănu-i, de oarece libertatea pe care omul o primise prin actul creației, zăcea latent în străfundurile ființei sale. Izbucnirea cutremurătoare se apropia. Odată cu ea ispita cunoașterii a fișnit ca o săgeată. Prăbușirea Edenului s'a îhăpătu-it. Zăgăzurile crăpate, valurile cotropitoare ale păcatului năvăliră. Roadele prăbușirii s'au copt în curînd: conștiința și durerea s'a substitu-it instinctului și fericirii, iar în țesătura integrității inițiale au pătruns întîii germeni distructivi ai dedublării. Binele și răul se desprînd din limpezimea văzduhului și se transformă în factori activi. Dostoiewski, desigur, avea

teribilă dreptate când spunea că unica rațiune de a fi a conștiinței e suferința.

Glasul nostalgiei după beatitudinea paradisiacă era imposibil să se stingă; a rămas ca o nepolită tendință către iluminare. E explicabil acum faptul că mulți dintre noi simt nevoia extazului; revărsarea individualității în marele tot și dorința de a realiza unitatea aceia de odinioară când prăpastie între bine și rău nu se săpase.

În clipa în care adamicul nostru străbun a mușcat cu poftă nebună din fructul mustinid de seve otrăvite al cunoașterii, tragedia s'a declanșat. Răul și binele vor să ne domine și să ne strângă în cercurile de foc ale unor mistuitoare paradoxuri și contradicții. Noua etică ne arată că aceste două noțiuni ce se dușmănesc de moarte, se plasează la periferia rostului adevărat al existenței umane, — existență menită nu să se supună unor rigide norme, ci dîmpotrivă, să creeze mereu valori spirituale. Este naiv să ai convingerea că Dumnezeu are în vedere numai binele. Pentru el și răul se bucură de aceeași prețuire. Dumnezeu întrece limitele atributelor noastre relative. Un lucru suntem în măsură să afirmăm. Că Dumnezeu iubește înfinit omul. Noima răstignirii lui Cristos este oare alta?

La Berdiaeff se observă o înclinare puternică spre dinamism. Pretudindeni el introduce principiul mișcării. Dumnezeu a fost înfiorat de un măreț elan când a cules orînduiala lumii de pe cărările întortochiate ale haosului. Libertatea, prin desfășurarea tragicului, implică în cel mai înalt grad mișcarea. Viața noastră — vești ști imediat, are misiunea creației necetate.

Berdiaeff umanizează și dinamizează universul. Două bare masive în schelăria interioară a metafizice sale.

Doctrinile antropologice, înregistrate pînă în perioada contemporană de istoria filosofiei, n'au istovit în întregime subiectul. Problema omului are încă numeroase straturi virgine. Analizele încercate în trecut au înconjurat urcușul central, devîind în tinuturi mărginașe. Raționalității, evoluționistii, sociologii, psihopatologii, fiecare în parte avînd iluzia că au rostit ultimul cuvînt, n'au contribuit în fond cu nimic la rezolvarea ei. Problema omului trebuie menținută pe plan propriu; trebuie adică despăcată în măruntaiele ei ascunse. Orice tentativă de a hoinări pe căi secundare e zadarnică și periculoasă. Rana-i dureroasă nu se va vindeca decît după exploatarea tuturor zonelor.

În om toate liniile vieții se încrucășează. Ființă paradoxală, el înoadă în structura sa cele mai acute contradicții. În viața cosmică apariția omului a ivit ev nou; el a rupt continuitatea firească a fenomenelor naturale. Opoziția de care ne izbîm de multe ori a fost considerată ca accidentală. Marx și

Durkheim, aruncînd în atmosfera intelectuală a Europei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ideea hazardată că socialul a convertit animalul în om, se fac vinovați de-o catastrofală eroare. Relația vitală dintre om și Dumnezeu s'a frînt brusc. Frîngerea aceasta l-a alungat pe om într'o izolare distrugătoare iar pe Dumnezeu în neant.

Adevărata antropologie e aceia care-și sugere hrana din creștinism. În veacul nostru covîrșit de uluitoare invenții tehnice, — veac în care atomul e ridicat la rangul de religie — Berdiaeff preconizează intrarea omenirii sub cupola vastă a creștinismului, singura doctrină teologică ce acordă individualității semnificație înaltă. Privit ca existență creatoare care poartă în ea imaginea divină, omul apare ca deținătorul spiritului și al libertății. Concepția despre un *homo faber*, îngust și meschin, se condamnă dela sine.

Se va riposta însă repede: creștinismul soluționează problema antropologică prin dualitate. Evident, sint doi termeni în aparență adverși. Hăul deschis între ei nu e ontologic ci derivat. Dualitatea se destramă din moment ce libertatea se socotește ca o realitate meonică. Contradicția și paradoxul dispar, numai raportate la *necreație*. Omul e o creație a lui Dumnezeu. Paradoxul așa dar pentru el, constituie chiar fundamentul vieții spirituale, brazda destinului său tragic și irațional.

Antropologia lui Berdiaeff e paradoxală și personalistă. Ca individ, omul valorează cît o verigă în lanțul speciei; ca personalitate, el transcende specia, însușindu-și nemurirea. Egocentrismul biologic îi încremenește mobilitatea interioară într'o stază mortificatoare și te robește vieții pămîntești. Devenirea ființei se leagă numai de spirit, a cărui expresie nealterată e personalitatea.

Lupta aceasta, acerbă și contrapunctată de porniri opuse, se continuă mai înverșunat. Omul sintetizează în el principiul viril și cel feminin. Primul e prin excelență personal; al doilea e cosmic și colectiv. Primul e Logosul; al doilea, teluricul. La început predomină feminitatea. Conștiința masculină se complăcea într'o letargică neputință. Cu timpul însă un conflict crincen se născu între cele două tendințe extreme. Conflictul acesta seamănă leit cu ireconciliabilul antagonism dintre dionisiac și apolinic. Un nou argument tare în sprijinul antropologiei paradoxale.

În Eros sint împlîntate rădăcinile vieții și ale morții. Iubirea, consumată la tensiuni paroxiste, cuprinde în miezul ei germenul fecund al morții. Erosul te învață să trăiești, canalizîndu-ți prisosul energiei sexuale în creație, — și te învață să mori. A ști să mori e totuna cu a fi fost pătruns cîndva de un cutremurător avînt erotic.

Berdiaeff aduce făclii noi în peșterile ființei umane.

Combătând cu vehemență justă părerile cari socoteau omul ca simplu fuștel de sus în scara progresivă a materiei sau ca abstracțiune rațională în stare să cucerească prin deducții logice misterul, ei îl interpretează ca existență concretă în care sensuri vrăș-

mașe se întretaie apocaliptic și în care tragedia paradoxului se cere experimentată până la arderea ei albă. Iar din cenușă va ieși potolît, ca fumul unei jertfe pure, mîntuirea.

SEPTIMIU BUCUR

C R O N I C A L I T E R A R Ă

G I B. I. M I H Ă E S C U

Gîb. I. Mihăescu s'a impus ușor, dela prima sa apariție în literatură aproape. Aducea în proza noastră nu numai un talent revărsat vîguros, ca un șuvoiu, ci o lume a lui, deosebită, care trăia firesc, deși pe alt plan decât cea a noastră, obicinuită.

Dacă o condiție esențială pentru ca viața să devină literatură este ca ea să treacă prin valvătaia unui temperament singular, la a cărui incandescență toți bulgării ei informi să se prefacă și să fuzioneze —puterea de creație a lui Gîb. I. Mihăescu însemna un desăvârșit laborator pentru aceasta. Dar termenul de „laborator“ e poate impropriu — fiindcă presupune și o doză de artificiu. Și creațiile lui Gîb. I. Mihăescu erau departe de orice artificiu: n'avea nevoie de așa ceva. Tocmai aici era paradoxul literaturii sale: deși eroii ei trăiau lucid tensiuni înfricoșătoare, pe care nu le întâlnești decât foarte rar în cotidian, totuși lumea lui n'avea nimic de experiență din laborator. Mecanismele sufletești și chiar cele fiziologice ale oamenilor aruncați în lume de condreul lui Gîb. I. Mihăescu erau anormal de mari, neobicinuit de vădite, totuși ei rămăneau tot în viață, aproape—e drept—de patologic, de fantastic, fără a se integra însă în aceste tărâmurî de dincolo de traiul de toate zilele.

Literatura lui era esențialmente energetică.

Fără a fi făcut din oltenism dogmă literară, Gîb. I. Mihăescu era, în tot ce crea, o supapă a acestui dinamism caracteristic al oamenilor de peste Olt.

De aceea lumea cărților sale, deși închide mai mult stări sufletești, nu e o literatură de analiză. Mecanismele sufletești ale personagiilor, grozavele lor tensiuni interioare — sînt mari fiindcă așa sînt ele și e normal să fie, nu pentru că autorul le-a privit cu lupa, pe cine știe ce masă de cercetare.

Cărțile lui Gîb. I. Mihăescu sînt toate capitole diferite ale aceuiaș poem modern al energiei umane. Și fiindcă energia e cea care trezește materia din somnul ei mort, mineral, și o mișcă dela neștiință spre ființă, tocmai de aceea Gîb. I. Mihăescu trebuia să se îndrepte cu toată forța sa de creație spre expresionarea stărilor sufletești.

De aceea, fără a fi deloc cerebrală, literatura sa nu e nici o halcă sîngerândă din viață, așa cum

o voiau naturalistii. Materia, la el, oricât de brută, oricât venită din adîncurile primare, ascultă și se organizează după poruncile spiritului. Aceasta i-a îngăduit să rămână permanent între viață și fantastic, într'o lume a lui, terestră dar niciodată animalică.

Ceeace caracterizează pe eroii săi e o putere grozavă de imaginație, adică tocmai acea forță care îți îngăduie să transformi realitatea așa cum vrei tu. Și acești oameni, de cele mai multe ori, știu să voiască, aprig și fără șovăieli.

Viața însăși ascultă de aceste voințe încordate. Ea se suprapune frecvent visului, care e atît de puternic încât până la urmă realitatea trebuie să se organizeze după structura lui.

Ce e „La Grandiflora“ decât povestea unei voințe care sfărîmă victorioasă viața, până ce se sparge prin ciocnirea cu altă voință, mai puternică. Manaru, soț înșelat ca atîția alții, se hotărăște să se răzbune plătînd tuturor cu aceiaș rușine care a tot a sa; în fața voinței sale sălbatică, lumea se îndoaie și se întipărește ca o ceară; numai voința de a rămâne cinstită a Morăriței, voință ce merge până la despărțirea hotărîtă de viață, îl oprește; și fiindcă existența lui Manaru nu mai avea nici un rost după oprirea acestui mecanism—care o mîna,—iese și el din lume, pe altă cale însă.

În „Frigul“ există o singură voință: a lui Mircea, de a-și cuceri definitiv amanta. „Ea“ nici nu e nevoie astfel să mai aibă nume. Și îl va urma, căci nu se poate altfel, fericită în robia ei, în „frigul“ de afară, lăsând pentru aventură tîhna caldă a căminului ocrotit de soț.

În „Urătul“, dezolarea, prăbușirea sufletească a eroului e atît de puternică, încât toată viața inconjurătoare ia aspectul fantastic al unei lumi degenerate, cum va fi poate aceea dela sfârșitul omenirii.

„Întâmplarea“ e tipic organizată în acest sens: boerul Glogovan dorește atît de intens o verificare a dragostei soției sale prin comportarea ei într'o întîlnire cu bandiții în codru, încât când aceasta se întîmplă faptul se suprapune atît de desăvârșit închipuirii încât apare ca o consecință firească.

La fel „Vedenia“: mișcarea desordonată a închipuirii

eroilor organizează viața după calapodul ei, deși totul e absurd în sine.

În „Semnele lui Dănuț“, groaza din sufletul superstițios, timorat de semne, al șefului de gară acționează atât de puternic încât pregătește singură catastrofa care va justifica ilogicele temeri.

În „Sfârșitul“, iarăși o viață cade în cioburi după ciocnirea a două voințe oarbe.

Aceiași putere de a întoarce viața din cursul ei o au eroii din „Tabloul“, „Între porțelanuri“, „Examenul“, „Femea de ciocolată“, „Dona Alba“. Când lupii apar, în „Troița“, după arderea chipului sfânt al lui Christos, venirea lor nu e un fapt de iarnă ci urmare inevitabilă a păcatului celor doi soldați; iar „Rusoaica“ știi că va veni neapărat, cu tot fantasticul apariției sale, fiindcă o chiamă vrerea întinsă ca o coardă de oțel, a lui Ragafac.

Și fiindcă marele motor energetic al lumii, sursa ei primară de viață însăși, e dragostea, era firesc ca Gîb. I. Mihăescu să fie un obsedat al sbuciumului acestei energii universale. Nuvelele sale, romanele sale închid toată diversitatea de aspecte ale acestui instinct primar al vieții. Nu e un pan-erotic, cu atât mai puțin un speculator al picanteriei ca materie de succes literar. Dar oamenii săi au nevoie de dragoste ca de aer și apă — fiindcă ea e scânteia care le declanșează toate dinamismele. Prin dragoste, ei se integrează în clocotul de energii elementare ale vieții universului, ca într-o scenă uriașă care e singură pe măsura puterilor lor neobicinuite.

Prin dragoste se verifică ei pe ei și pe alții.

Și aici e locul să însemnăm o a treia caracteristică a literaturii lui Gîb. I. Mihăescu. Cu o rezervă însă: de astădată filonul nu e atât de unitar în toată opera lui Gîb. Cu alte cuvinte, avem de însemnat aici o evoluție.

Să ne lămurim.

Nuvelele sale și cel dintâi roman — „Brațul Andromedei“ — aduceau o lume bogată în tonuri sumbre. Acel energetism vizibil, de care vorbeam, nu-și găsea calea firească în optimism.

Dragostea, în aceste cărți, nu însemna acea ferice caracteristică risipirilor năvalnice de energie bogată — ca la P. Cerna de pildă, care e tipic în acest sens.

Fiindcă dragostea la primii eroi ai lui Gîb. I. Mihăescu se consuma într-o sterilă și tragică încor-

dare: în setea ei de verificare. Acești oameni sînt torturați de necesitatea de a se verifica pe ei și mai ales pe ceilalți: recităm „La Grandiflora“, „Frigul“, „Intâmplarea“, „Sfârșitul“, „Tabloul“, „Squarul“, „Femeia de ciocolată“.

De aceea șurubul strâmb, care încurcă cele mai multe din resorturile sufletești ale oamenilor din aceste întâmplări, e gelozia. Din ea se naște tragedia acestor existențe umane învălmășite, din ea și mai ales din sterilitatea ei, care duce la măcinarea inutilă a atâtor splendide energii.

În ultimele sale cărți, în „Rusoaica“ și mai ales în „Donna Alba“, viziunea vieții nu mai e însă aceeași: ea se limpezește treptat, se înseninează. Un optimism robust începe să transpară ca ceva din bucuria creatorului sănătos, care își contemplă cu voioșie liniștită creaturile.

Cred că acesta din urmă e adevăratul Gîb. I. Mihăescu.

Pentru începuturile sale (nu avem încă posibilitatea verificării, însă ea va veni) ești tentat să bănuiești influența a literaturii rusești. Ceva din problematica tragică a romanului rus, a intrat ca element constitutiv în cea dintâi lume literară creată de Gîb. I. Mihăescu. În dorința absolută de a cunoaște adevărul, în verificările adesea absurde pe cari i le încearcă, un duh de pe alte tărâmuri trimete o unduire în sufletul acestor oameni tari, cari normal n'ar fi făcuți să se sfărâme așa de ușor, prin excesivă cercetare a adâncului problemelor de conștiință.

Dar, repet, e o afirmație care-și așteaptă luminarea prin material.

Căci studiile adâncitoare opereii scriitorului — prea curând liniștit în neînțință — să nădăjduim că vor veni largi și îndelung migălite, așa cum i se cuvin.

Pentru noi însă, până atunci, cel mai deplin Gîb. I. Mihăescu în acest sens rămâne cel din „Donna Alba“, nu ca valoare literară, — căci ea e inferioară nuvelelor sale — cât ca mărturie a noului drum pe care începea să se găsească, și care era de astădată numai al lui, cu desăvârșire al lui.

Încă un motiv ca să plângem cu adevărată durere fatalitatea care cu poruncile ei aspre i-a încremenit mâna sa cea pământească.

OVIDIU PAPADIMA

CRONICA SPECTACOLELOR

TEATRUL NAȚIONAL. — *Patima roșie* de Mihail Sorbul; *Gura de leu* de d-ra Tîcu Arhip; *Licuricii* de d. Tudor Mușetescu.

TEATRUL REGINA MARIA. — *Bijonel* de Jean de Letraz

Aprehensiunile pe cari noi le exprimam în cronica noastră trecută, gândindu-ne la salturile eventuale ale Teatrului Național, n'ar fi putut să-și găsească o mai brutală confirmare într'un răstimp atât de scurt. D. Paul Prodan ne-a dat la început *Avram Iancu* de Blaga, ne-a dat *Henric al IV-lea* de Shakespeare. — Veniți la Național, părea el să spună, aici ne-am hotărît, odată cu decesul lui Mavrodî, să facem „teatru“ și să facem artă. Iar noi ne-am dus și, în aceste pagini, și aiurea chiar, am spus adeseori cu entuziasm, tot binele care s'a putut. Dar într'o seară am văzut „*Când vița tânără înflorește...*“ care, chiar dacă era semnată Bijonson, ne-a făcut să ridicăm din umeri — și cam atât... N'am priceput nimic! *Je n'y „gombrends“ rien!*, vorba lui Savely... Dar e bine să adăugăm că, în ce ne privește, pricepusem tot într'adevăr — poate fiindcă nu era nimic de priceput! — afară doar de motivele care au determinat un spectacol neînsemnat, neinteresant până la exces și până la paradox. Ar fi fost greu să-mi explic, fiindcă Bijonson cel puțin — care s'ar fi putut juca eventual cu ori care piesă a lui — nu era, pentru favoarea acordată „viței tinere“, nici cel puțin, ca d. Tudor Mușetescu, prieten cu toată cafeneaua noastră teatrală sau modernă... În stârșit, am renunțat să pricep. O gafă îmi ziceam — a trecut. Totul, cel puțin, fusese decent, onest. Dar după aceasta, sărînd, ca să ne putem opri mai mult peste sărbătoarea frumoasă, justă, meritată, a *Patimei roșii*, am avut deodată, una după alta, *Gura de leu* a d-rei Arhip, și catastrofa *Licuricilor*, scandalul acestei intolerabile violențe, cum spectatorii Teatrului Național n'au mai suportat de mult și pe care ni l-a oferit probabil complicitatea Prodan-Mușetescu. Acesta din urmă are, firește, libertatea să scrie piese oricât de proaste, oricât de inutile, oricât de rușinoase (el profită larg de libertatea aceasta), dar cel dintâi nu are dreptul să le joace. Nu-l are fiindcă.. e directorul Teatrului Național. Suntem jenați că trebuie să i-o amintim, dar vă asigur că e necesar! Deaceia dacă nu avem nimic cu d. Tudor Mușetescu — care, încăodată liber, etc. etc. — cu d. Prodan însă trebuie să ne lămurim cu atât mai mult cu cât d-sa, cu toate avertismentele care i s'au dat, a continuat să păstreze pe alis o rușine care desonorează pentru mult timp teatrul. Dar să luăm lucrurile pe rând cu grija ca tuturor să le spunem pe nume..

Gura de leu n'a fost un spectacol mai prost decât oricare altul. Cu mai multe scrupule de decență, e

adevărat că el nu s'ar fi putut juca nicăieri. S'a jucat totuși la *Teatrul Național*. I-a plăcut oare atât de mult d-lui Prodan? Comitetul de lectură, a avut, el, poate, gustul să reactualizeze cele mai naive lacrimi ale răposatului Emil Nicolau?

Intrebări, cari nu și-ar putea găsi nici un răspuns cuvîncios... Fapt este că am asistat într'o seară la un fel de piesă în care se vedea că o femeie poate să aibă un bărbat pe care-l înșeală, un amant, care o înșeală cu o prietenă care la rândul ei este și ea înșelată de acelaș amant... Veți zice: dar lucrul acesta se poate. Firește că se poate! Așa zic și eu... *Dar ce interesează?!* Asta mă întreb, fără să pricep (dîn nou!). Arta nu se culege dîn stradă — unde e numai gunoi — ea se creează și acesta este privilegiul sacru al artistului! Dacă nu-mi dați la teatru decât ce știu, ce trăesc, în cel mai plat mod posibil, și ce văd — atunci, *merci!*, rămân acasă și citesc pe Racine sau pe Caragiale... Aceasta este singura obiecție pe care o aveam de făcut d-rei Arhip. Vedeți că ea este capitală! Aceasta, cum vedeți, înseamnă deopotrivă că dacă piesa n'ar fi existat, noi nu am fi suferit mai mult — și pot chiar, pentru ca să zic, dîmpotrivă! În sfârșit, aceasta mai vrea să spună deopotrivă că dacă piesa nu s'ar fi jucat, d. Prodan ar fi fost felicitat aici — ceea ce acum nici nu ne gândim să facem...

Dar se mai agită în piesa d-rei Arhip un individ care are, el, gust să spună numai adevărul... N'am vrea să uităm acest personaj ca să nu se creadă cumva că n'am simțit cât e de profund... Să ne liniștim însă. Nici acesta nu ne-a consolată de o seară pierdută. E un tip artificial, cum am întâlnit în o mie de comedii până acum, jucate la noi și aiurea. Individul spune adevărul, dar după asta nu se întâmplă niciodată *nimic*. Evident, moare o bunică bătrână, și se rupe o căsnicie, mi se pare (sau nu se rupe, nu știu...), amantul prea mult împărțit își pierde anumite rosturi — dar astea, toate, pricepeți sunt tot *nimic*. Când spunem adevărul, atunci să se petreacă măcar ceva. Ibsen, cel puțin, așa ne-a obicinuit... Eroul d-rei Arhip, în schimb, cu adevărul pe care-l spune își câștigă numai beaftecul lui cotidian (ceea ce iarăș ni se pare artificial!). Să spunem despre el cel puțin că l-am fi preferat în acțiunea lui misionară fără un scop lucrativ!

D-na Puța Ionescu a avut în această *Gură de leu* un loc privilegiat și rolul ei cel mai bun. Un cap mereu simpatîc, de o permanentă și naivă emoție, care nu s'a stricat puțin decât în actul dîn urmă, a

fost contribuția fericită a artistei la un spectacol care avea multă nevoie să fie ajutat. Restul distribuției în care d-na Zîmniceanu și d. Bulfinski au încercat să salveze tot ce era de salvat — și nu era aproape nimic — ne-a mai adus puțin surpriza d-lui Băltățeanu care, de data asta, n'a fost tocmai atât de insuportabil ca de obicei. În schimb d-na Ana Luca să mai îmbătrânească dacă e nevoie, sau dacă nu se poate, atunci să fie scoasă urgent din rolul unei bunici care, vorbind, chiar bătrânește, n'are nevoie să cânte ca o primadonă.

Am ajuns la *Licurici* — cu spaimă. E o abjecție care va trebui înjurată mereu, mult, — chiar amintirea ei — dar în fața unei asemenea încercări orice vocabular poate să fie falimentar. Avertizăm așa dar că dăm aici o palidă revoltă numai din tot ce tiparul și decența ar refuza să rețină. *Licuricii* reprezintă poate cea mai grosolană și cea mai violentă sfidare probabil pe care și-a îngăduit-o *Teatrul Național* în ultimul sfert de veac. Eu, în orice caz, nu-mi amintesc demult să mai fi avut o seară atât de penibilă, de jenă, de revoltă, de rușine, de panică aproape, într'adevăr... Cum a fost posibil! Am avut de mai multe ori sentimentul că atâția domni mușetești — fiindcă sunt mai mulți, nu e numai unul — cari sparg cu complicitatea prieteniei porțile Teatrului Național, înfățișează un adevărat complot al cafenelei împotriva artei noastre dramatice. Dar cazul *Licuricilor* înseamnă mai mult decât atât. Este un scandal care trece dincolo de actualitate ca să denunțe impudoriarea unui sistem, care n'ar fi putut să ne coboare mai mult! Cum, așa-dar! un hârdău cu lături, urcat pe scena Teatrului Național, ni se oferă să-l înghitim? Și nimeni nu protestează? Nicîun șuerat nu se aude? Iar directorul Teatrului Național, cu toate că n'a găsit nicîun cuvânt de scuză sau de apărare într'o presă care de data asta a fost unanimă, continuă să mențină afișul mizerabil care, încă odată, și de o mie de ori, desonorează poate iremediabil, primul nostru Teatru! Sunt lucruri pe care nu le-aș fi crezut posibile, pe care și azi nu pricep cum d. Prodan nu s'a gândit că ar fi bine să le evite! Poți să-i dai unui prieten de pomană, din pungă, dar nu-ți aparține să-i dai scena Teatrului Național. Ce calcul și-a făcut d. Prodan? Este secretul lui dar ne va interesa și pe noi să-l găsim...

Și iată acum *Licuricii*, afișul de azi al Teatrului Național. O... „contesă“ (fiindcă piesa e scrisă și de d. Dekobra, nu numai de d. Mușetescu), apare într'un local de noapte, cu nervii foarte exigenți, însoțită de un bătrân, chibf... și filozof! (Are d. Mușetescu un contact cu filozofia... O să vedeți!) Contesa cum vă spun, se amurezează imediat de un dansator din local... Ce se amurezează! Il „vrea“ chiar, îl vrea pur și simplu, numaidecât, pe loc... Dansatorul e invitat chiar în acea seară, și în acel local, la masa chibfului, unde el vine cu brăjară la mână, ochii peste

cap, obosit teribil de câte femei a avut, ca să reziste de data asta contesei. Dar e imposibil să rezisti acestei contese... E imposibil fiindcă ea mușcă, dacă nu te predai și asta a fost chiar soarta dansatorului care, la sfârșitul actului, din bine sănătos cum era, s'a găsit cu mâna pansată...

Amorul e nebun, cu siguranță!

De aici povestea continuă până la sfârșit. Inevitabil după cum bănuieți, se consumă. Contesa a scos pe dansator din local, îl are, dar, cum e dansa capricioasă, acum nu-i mai place... Sau mai precis, nu-i mai place decât... noaptea — numai noaptea! — cum strigă ea timp de zece minute cu o isterică stăruință cașicând și-ar fi închipuit că n'am înțeles dela început ce voia să ne spună... Dar dansatorul începe s'o iubească tocmai acum pe contesă, care de altfel la rândul ei va reîncepe și ea să-l iubească din nou pe dansator, dar numai atunci când acesta nu va mai putea s'o iubească pe ea... Mă rog, e o poveste! Toate astea sunt asesonate cu puțină cocaină, cu destulă isterie, și chiar cu un glonț de pistol la sfârșit. Autorul a voit aici cu siguranță, un efect „literar“... L-a avut! Toată lumea care adormise s'a sculat brusc din somn. Și într'o tăcere de spaimă, s'a auzit d-na Voiculescu, cu un formidabil tremolo în glas, declarând categoric:

— „L-am stinssss...“!

Omorise pe dansator... stinsese adică „licuriciul“ (!) căci dansatorul face și el parte din fauna nopții... Când vrea să fie patetic Mușetescu, atunci.. izbutește poate să-i placă d-lui Prodan!

Vreți să știți acum vocabularul d-lui Mușetescu, dialogul lui, vă închipuieți că s'ar putea număra perlele?. Ar însemna să transcriu aici, cuvânt cu cu vânt, o „piesă“, pe care prefer s'o uit!

Iată de pildă cum se exprimă, sentențios, un Don Juan emoționat și grav.

„Un bărbat trebuie să știe să vorbească ziua, așa cum noaptea el trebuie să se priceapă să tacă“!

M'a zguduit acest aforism. Alt erou, e dat dracului și face spirite mereu: „dă-mi un chibrit să-mi aprind bricheta...“ Un filosof, după ce oștează după *La prière d'un vierge*, întreține pe asistenți despre *Teoria (!) rațiunii pure...* (să mă lertați, dar în ritmul în care ne-a luat d. Mușetescu, mă mir că nu s'a făcut vreun „spirit“ și cu acest ultim cuvânt...) Se vorbește în sfârșit (cu vervă) despre niște „pisanii de țărani“ — etc. etc. etc.! Deștează la întâmplare, care cum vrea să între, să iasă, gigolo, pești contese isterice, cocaină, revolvere, amante abandonate...

Atâta lucru scabros, deprimant de idiot, este salvat cât de puțin de un gând, de o intenție de artă? Aș vrea să mi le spună d. Prodan...

Până atunci însă reprezentarea *Licuricilor* — pe cea mai înaltă scenă a noastră! — ca să nu insistăm mai mult, constă pur și simplu o infamie.

Sărbătorirea lui Mihail Sorbul a fost un minut frumos și reconfortant prin atâtea penibile căderi. Douăzeci de ani au trecut peste *Patima roșie*, și Mihail Sorbul a putut să sărbătorească, împreună cu noi toți, un triumf peste care nu s'a așternut niciun fir de praf. *Patima Roșie* a rămas tot atât de adevărată, tot atât de emoționantă, tot atât de stranie, ca acum 10 sau 15 ani când noi am văzut-o întâi...

Am regăsit pe acei eroi însinuanți de altă dată, nu mai puțin vii decât atunci, cu structura lor de bazalt, cu logica lor masivă care le comandă inexorabil destinul. Avem sentimentul, într'adevăr dela cele dintâi replici, că "tragicomedia" lui Mihail Sorbul nu s'ar putea desfășura altfel decât așa. Iar eroii lui, frământați până la durere în pasta lor cea mai adâncă, vin să dea cuvintelor o valoare infailibilă, un sens care despică secrete și ne chiamă să le vedem.

Sbilț, Tofana, Rudy, câtă diversitate de viață, pe care n'am găsit-o oriunde pe drum, dar care trăește poate cu atât mai mult și care mai ales nu ar putea

să moară. Este teatrul înalt, adevăratul teatru care, sorbind un abur fierbinte dela izvoarele nesecate, e sigur că va putea să reziste oricărui timp.

Și dacă n'ar fi dat decât *Patima roșie*, Mihail Sorbul încă ar avea dreptul să privească orgolios peste aproape toată literatura noastră dramatică de azi.

Bișonel, nu e o piesă, nu e o comedie, în orice caz nu este una care să intereseze cât de puțin. El este o mică viligiatură foarte nesărată cu care ne-a gratificat pe noi o trupă de teatru ocupată în provincie, și face parte din repertoriul micilor păcate ale *Teatrului Regina Maria*. S'ar fi putut găsi ceva mai fericit, cu siguranță. *Bișonel* ar fi putut fi lăsat *Teatrului Național*, unde ar fi alternat—mult mai onorabil chiar—cu *Licuricii*.

Dar acum totul a trecut, Teatrul Regina Maria anunță altceva și nu mai e util să vorbim.

TOMA VLĂDESCU

CRONICA PLASTICĂ

MONUMENTE

La începutul unui nou sezon artistic, când bândierile desfășurate deasupra sălilor de expoziție vestesc pregătiri de noi întreceri și de fapte mari în câmpul artei, eram obișnuiți să-i întâlnim întâi pe pictori, pe cei tineri mai cu seamă, care, mai nerăbdători sau poate cu mai mult spirit de sacrificiu, obișnuiau să se rânduiască în avangarda bătăliei ce avea să înceapă.

Anul acesta am avut însă o surpriză, care a schimbat aspectul obișnuit al lucrurilor. În locul tinerei avangarde de pictori, sculptura s'a ivit întâi, cu armele mai grele ale artiștilor reputați, și n'au fost numai timidele schimburi de focuri ale unor avantposturi, ci o bătălie mare angajată de la început, cu desfășurări de forțe și cu obiective importante, cu atacuri și contraatacuri, cu biruințe și înfrângeri, cu morți și răniți rămași pe câmpul de onoare...

Un preludiu pașnic al acestui fapt de arme care avea să înceapă ceva mai târziu, și nu mai puțin o sărbătoare care trebuie amintită, a fost inaugurarea la Târgu-Jiu, a monumentului Ecaterinei Teodorescu, datorită d-nei *Milița Pătrașcu*. Pe piața principală a orașului care se mândrește cu toți marii eroi ai Olteniei, o femeie artistă a immortalizat amintirea altei femei, care s'a jertfit vitejește pentru patrie. Opera putea fi concepută ca un simbol de gloriificare, sau ca unul de pietate, după cum artistul era inclinat să vadă mai mareț faptul de arme sau sacrificiul de

sine al eroinei. D-na Milița Pătrașcu s'a oprit asupra celui de al doilea sens, care i s'a părut mai adânc și mai elocvent pentru inspirația artistică, Monumentul său e un cenotaf, un simulacru de mormânt, care vrea să vorbească nu numai despre faptă dar și despre om, așa cum anticii obișnuiau să facă în memoria eroilor ai căror trup era pierdut în lupte. Ideea e frumoasă în sine și are și meritul de a ieși din banalitatea monumentelor eroice pe care le întâlnim la fiecare colț de drum. I se cerea artistei numai originalitatea și puterea de realizare pentru a face simbolul destul de expresiv și de adecvat figurii pe care avea să o evoce. D-na Milița Pătrașcu a găsit în arta sa virtuțile de inspirație și de meșteșug pentru o asemenea realizare. Ideea antică a sarcofagului istoriat a trezit fantezia sa ingenioasă, pentru a ilustra în piatra aurie de travertin roman, viața de fecioară incununată de martiriu a eroinei. Pe treptele simple, făcute nu atât pentru a fi urcate cât pentru ingenunchiere, sarcofagul se înalță masiv, cu acoperământ boltit susținut de cariatide și cu cele patru fețe acoperite de reliefuri care povestesc viața Ecaterinei. E ca o carte deschisă, o carte tot în felul antic, de piatră, unde trecătorul pios descifrează ipostazele meritorii ale chipului feciorelnic, de la copilăria neprihănită a eroinei, petrecută în tovărășia animalelor pe care le adăpa, până la clipa tragică a coborîrii în mormânt, din care artista a știut să facă o adevărată Pietate creștină. Stilizarea

întreagă a acestor reliefuluri e de altfel inspirată din vechile reprezentări creștine. Rânduirea figurilor, perspectiva prin suprapuneri, compoziția, ca și relieful lucrat primitiv și fără multă adâncime, amintesc de imagini pe care le întâlnim pe sarcofagii sau pe morminte din cele dintâi secole ale creștinismului. D-na Milița Pătrașcu a isbutit astfel să ne dea, în acest singular monument, nu numai imaginea glorioasă a femeii-ostaș pe care avea să o preamărească, dar și transfigurarea ei, înălțarea până la simbol creștin și până la sfințenie. Meșteșugul artei, pe care îl prețuim de mult în operele sale de plastică mai restrânsă, se întovărășește astfel și cu *ideea*, care poate da semnificație și valoare de adâncime unei opere monumentale. E desigur tot ceea ce se poate cere unui artist într-o astfel de încercare. Monumentul dela Târgu-Jiu e acum creația cea mai de seamă a d-nei Milița Pătrașcu. Și cu ea se poate mândri, nu numai orașul eroic al Gorjului, dar și arta românească însăși.

Inaugurarea pașnică de la Târgu-Jiu avea să precadă însă cu puțin bătălia cea mare a sculpturii, care este încă în desfășurare. O inițiativă vrednică de laudă a chemat la concurs pe toți artiștii, pentru ridicarea în Capitala țării a *Monumentelor celor doi regi*, făuritori ai României de azi, Carol I și Ferdinand. În Piața Palatului regal și în Piața Victoriei, cele două statui ecvestre vor trebui să înfățișeze nu numai simbolurile mărețe ale istoriei noastre moderne, dar și puterea de concepție și de realizare a artiștilor noștri, în această artă grea care e sculptura monumentală. Concursul s'a deslășurat la Fundația Dalles, întrunind aproape treizeci de proiecte, și nu se poate spune că el n'a trezit un mare interes, atât în critica cât și în publicul din București. Am asistat, în adevăr, nu numai la o întrecere dintre cele mai vii și mai legitime între artiști, dar și la o mare bătălie în presă, unde machetele înfățișate au fost judecate rând pe rând, cu elogi sau cu severități deseori contradictorii. Nu am de gând să fac aici vreo apreciere cu privire la clasificarea însăși a lucrărilor. Întâmplarea de a face parte din juriu mă împiedică de a formula asemenea aprecieri mai înainte ca lucrările concursului să fie terminate. Rezultatele generale însă mi se par prea evidente pentru a nu trage din ele unele concluzii privitoare la sculptura românească în genere. Ele ne arată, cel puțin aceste două lucruri: întâi că nu lipsesc, printre sculptorii noștri de azi, și artiștii care să se poată ridica până la concepția monumentală; dar în același timp — și acest lucru merită toată atenția — că asemenea artiști sunt prea puțini, sculptura românească rămânând în generalitatea ei, mai de grabă sub ni-

velul unei arte reprezentative. Talentele poate nu lipsesc. Ele se fac adeseori apreciate în sculptura de proporții mai reduse, destinată interiorurilor sau scopului ornamental. Dar neexperiența lor, timiditatea, lipsa unei solide cunoașteri a meșteșugului, ies la iveală acolo unde mâna meșterului are de dat forme al căror limbaj e pentru mulțime și pentru durată. Artă monumentală e de altă concepție și de altă execuție decât cea ornamentală sau de interior. Ea urmărește o simbolică și o expresie generică pe care nu le poate atinge opera de proporții restrânse. Artistul care concepe un monument, gândește și creează în numele comunității sau al Statului. Talentul său creează simboluri ale istoriei, ale ființei sociale sau ale Autorității. El trebuie cultivat deci în acest sens și îndrumat pentru înțelegerea deplină a menirii lui. De unde îi poate veni însă o asemenea îndrumare, dacă nu tot de la Stat? Cine va putea da încurajarea pentru o artă a cărei funcție e atât de determinată, decât tot cel care, singur, se va folosi de roadele unor asemenea sforțări? Concluzia e evidentă și ea vine de la sine la sfârșitul acestui concurs de atâta însemnătate. Sculptura monumentală nu e o înafățitudine a artiștilor noștri. E numai o artă neîndrumată și neîncurajată. Ea se va putea ridica la nivelul altor activități creatoare ale artei românești, când pregătirea artiștilor se va face cu mai multă îngrijire și când munca lor va fi mai bine răsplătită. Statul are, în această privință, datorii de împlănit. El poate da îndrumare elementelor tinere și poate veghea la organizarea și încurajarea muncii artiștilor. Mă gândesc mai ales la menirea celor două școli înalte pe care le avem la Roma și la Paris, unde sculptorii ce se trimit pot avea ca misiune specială pregătirea pentru artă monumentală. Statul poate sprijini apoi aceleași străduințe prin comenzi oficiale încredințate artiștilor de talent, pentru împodobirea orașelor și a instituțiilor publice. Și tot el poate îngriji ca ridicarea monumentelor publice în România să fie reglementată în așa mod încât comenzile să fie date numai de organe competente și pe baza unei selecții serioase. Artă românească n'ar avea decât de câștigat de pe urma unor astfel de măsuri, care ar susține și ar pune la contribuție munca și talentul artiștilor capabili. Artiștii însăși s'ar găsi, în concurența lor, pe un alt plan de creație, când străduințele lor ar fi prețuite și încurajate. Și poate că, urmând această cale, și talente neașteptate se vor ivi, înăbușite acum de condițiile grele ale vieții și de încurajarea slabă pe care o pot aștepta.

AL. BUSUIOCIANU

CRONICA MĂRUNTA

MITUL DELA MAGLAVIT.—Am ținut să nu spun niciun cuvânt de Petrache Lupu până nu-l văd la Maglavit. Mărturisesc că aveam indoeli. Avem toți în noi un păgânism latent. Minunea nu ne mai frecventează. Ba mulți dintre ortodocșii cei mai ortodocși nu mai au comun cu biserica decât faptul că intrând în biserică își scot pălăria...

Nu sunt chiar dintre aceștia din urmă, dar nici dintre aceia care stau la masă cu minunea, orice relații între mine și dânsa fiind întrerupte cam dela vârsta de 6 ani.

Totuși, dați-mi voe, dacă vreți, să redevin copilul de 6 ani și să mărturisesc că la Maglavit s'a săvârșit minunea.

Și minunea e în Petrache Lupu, precum Petrache Lupu e în minune.

La Maglavit există un om într'adevăr care trăește complet și exclusiv în Dumnezeu, așa precum Dumnezeu trăește complet și exclusiv în om.

E primul aspect al fenomenului dela Maglavit și nu trebuie să mergem departe pentru a ni-l explica. Petrache Lupu este desigur cel mai curat la suflet dintre oamenii care populează astăzi scoarța globului. Până la actul de grație cu care el s'a învrednicit dela Dumnezeu, actul de inocență săvârșit într'însul, sublimarea eului său, în curs de 27 ani de viață, sub harul Domnului, în singurătatea oilor și stelelor, într'o puritate angelică, fac din cloban o ființă supratereastră, pe care o privim ca prin per vazul unei ferestre care dă în cer.

Accesul lui Petrache Lupu la Dumnezeu acesta e. Pe linia imaculărilor din el, orice convorbiri vor fi putut avea loc, în ochii lui care nu sunt deloc de pe lumea aceasta, orice arătări se vor fi ivit, care să fie altele decât ale pupilei noastre.

Și atunci un petec de cer a coborât cu noul Petrache Lupu printre noi. De ce să ni-l tăgăduim, când pe acele uzate resorturi de inocență, care în clipe mari mai prind să miște și în noi, păcătoșii, cerul coboară uneori și în lăuntru nostru, ca regizat de mâna Moș Crăciunului copilăriei?

Avem cu toții un copil în noi, și prin acest copil mai credem și nădăjduim în Dumnezeu. De ce nu i-am acorda lui Petrache Lupu mai mult când el poartă într'însul un inger? Prin acest inger el e in-

trodus în anturajul lui Dumnezeu, în familiartate zilnică cu sfinții și ostașii lui. Cu glas din glasul acestora vorbește dânsul, cu duhul acestora îmbrăcat, atunci când de la crucea înaltă de la care se rotește, fruntea lui de heruvim se încinge în nour alb și în spate i se ridică umeri albi de vedenii.

Cu cerul de sus și cu cerul din noi comunică zilnic sfântul de la Maglavit, și grația aceasta, care a fost și a Bernadotei Soubirou și a atâtor muritori aceșii ce au primit stigmate de sânge în taina singurătăților, omul ne-o împărtășește dela prima atingere.

Iar contactul acesta permanent între el și Dumnezeu, circulația cu dânsul, aceasta liberă, naturală, prin vămile văzduhului, la întorsăturile cărora nu-l oprește niciun păcat, niciuna din tarele omenești, se numește mi se pare religie.

La Maglavit suntem întorși cu veacuri înapoi și asistăm la începuturile religiei creștine. De la lacul de Betsaidă, la poporimea îngenunchiată, dela Lazării cari-i sărută poala, la făptura aceasta mică ce se mișcă viu, ca o cădeiniță printre mulțimi, totul amintește clipele mare când credința a apărut în om.

Și cum nu e putere pământeană care să reziste credinței, cum nu e rău animal sau omenesc care să nu fie tăiat ca un abur de ascușul de lumină, ideea răului dispare și la Maglavit și omul se întoarce în sănătatea trupezască și sufletească în care a ieșit cândva investmântat din mâna Domnului.

Se vindecă la Maglavit, fiindcă se purifică. Toate dramele sângelui amuțesc acolo, și toate cășunările soartei încetează. Fiindcă toate aceste drame din noi sau cășunări din afară nu sunt decât forme familiare ale răului, și iadul nu mai are ce căuta în omul familiarizat cu cerul.

Un om a omorât pe diavol la Maglavit. Pe diavolul care ne omoară pe noi zilnic, ne birue cu boale și păcate.

Iar cei cari se duc acolo, se înfruptă din acest act de arhanghel, și au prilejul măcar odată în viață să calce pe coada balaurului.

E ceiace face din mitul dela Maglavit o realitate și din realitatea de acolo un mit. Mitul mântuirii creștine.

DRAGOȘ PROTOPOPESCU

